

Faculty of Theology Program(S) in Respect of Religious Services

Saadettin ÖZDEMİR¹

Abstract

Presidency of Religious Affairs is an institution, which enlightens people about religious points and meets the expectations and needs of them about these points. P.R.A. provides these services by the staffs who work in different departments. With the varieties of the service areas in recent years and demands to get services from different parts, P.R.A gives services to a quite wide area and tries to provide these expected services by the employed staffs. P.R.A provides nearly all of these services by staffs who are employed among the graduates of Faculty of Theology. However, some graduates who start working in P.R.A. service areas are not be able to competent enough. Yet they can also be employed in the areas, which they were not trained, and this situation effects the quality of given service negatively. However, possible program change in Faculties of Theology is thought to be effective in solving this problem.

Key Words: Religious Education, Faculty of Theology, Presidency of Religious Affairs, Religious Services, Chaplaincy, Moral Support

Diyanet Hizmetleri Açısından İlahiyat Fakültesi Program(lar)ı

Öz

Diyanet İşleri Başkanlığı halkı dinî konularda aydınlatan, bu konularla ilgili beklenti ve ihtiyaçlarına cevap veren bir kurumdur. DİB bu hizmetleri kurum bünyesinde farklı birimlerde görev yapan personeliyle karşılamaktadır. DİB, hizmet alanlarının son yıllarda çeşitlenmesi ve farklı kesimlerden hizmet almak için taleplerin gelmesiyle oldukça geniş bir alana hizmet vermekte ve kendisinden beklenen bu hizmetleri istihdam ettiği personeli vasıtasıyla çözmeye çalışmaktadır. DİB bu hizmetlerin tamamına yakını İlahiyat Fakültesi mezunları arasından aldığı personellerle karşılamaktadır. Ancak DİB hizmet alanlarında göreve başlayan İlahiyat Fakültesi mezunları özellikle yeni hizmet alanlarında yeteri kadar verimli olamamaktadırlar. Zira DİB’de göreve başladıktan sonra lisans eğitimleri esnasında eğitim almadıkları alanlarda da görevlendirilmekte ve bu durum verilen hizmetin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Hâlbuki DİB görevlilerinin de belirttiği üzere İlahiyat Fakültelerinde olası program çeşitliliğinin bu sorunu çözmede etkili olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, İlahiyat Fakültesi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Hizmetleri, Vaizlik, Manevi Destek.

¹ Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ

Varlıklar arasında diğerlerinden farklı olarak yaratılan insan pek çok özelliğe sahiptir ve bu özellikleriyle diğer canlılardan ayrılır. Beslenme, barınma, uyku gibi temel ihtiyaçlarının yanı sıra diğer canlılardan ayrılan en temel özelliklerden birisi de inanma ihtiyacıdır. İnanan bir varlık olan insanın, bir yaratıcıya inanma ihtiyacı veya duygusu mutlaka bir şekilde karşılanmalıdır. Doğuştan gelen bu duygu ve ihtiyaçlar tarih boyunca insanları meşgul etmiş ve bu duyguların sağlıklı bir şekilde tatmin edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak bu ihtiyacın karşılanması bilim ve araştırma sonuçlarıyla çözüme kavuşacak bir konu değildir. İşte söz konusu ihtiyacın karşılanmasında en sağlıklı yol ve bilgi, dinî kaynaklarda bulunmaktadır. İnsanı yaratan ve ona bir takım özellikler veren yaratıcı, ihtiyaçlarının neler olduğu, nasıl tatmin olacağıyla ilgili seçenek ve alternatifleri de ortaya sunmuştur. Birey inanma ihtiyacını irade ve aklıyla doğru ya da yanlış tercih ederek gidermektedir. İşte din hizmeti veren kişi ve kurumlar, bireyin bu tercihini doğrudan yana kullanmasında, doğru bilgilendirme, danışmanlık ve rehberlik yaparak doğru ve sağlıklı bilgilerin muhataplara ulaşmasını sağlayacaktır.

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Dinin bireylere doğru ve sahih kaynaklara dayanarak öğretilmesi, anlatılması görevi, Osmanlı Devletinde şeyhülislamlık müessesesi ve bu kurumda görev alanlarca yürütülmekteydi. Cumhuriyetin kurulması sonrası 1920-1923 tarihleri arasında Şer'îye ve Evkaf Vekâleti tarafından yürütülen bu hizmet 3 Mart 1924'te Şer'îye ve Evkaf ve Erkanı-ı Harbiye-i Umumiye Velaketleri'nin ilgasına Dair Kanun'la kaldırılmış ve 429 sayılı kanunla da Diyanet İşleri Reisliği'ne verilmiştir. Diyanet İşleri Reisliği'nin görevi, halkı din konusunda bilgilendirme ve dinî sorunlarla ilgili rehberlik ve danışmanlık yapmanın yanı sıra, kurum bünyesinde çalışanların atanma, görevden alınma ve diğer özlük işlemleriyle ilgili konularla da ilgilenmek olarak belirlenmiştir. 22 Haziran 1965 tarih ve 633 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"uyla DİB yeni bir statüye kavuşmuştur. Bu kanunla DİB, Başbakanlığa bağlanmıştır. DİB'in görevi ise "İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek" olarak tanımlanmıştır. 1979'da yürürlüğe giren 1982 sayılı kanun ve daha sonra 1982 Anayasasının 136. Maddesi ile DİB'le ilgili görev tanımı ve sorumluluklarla ilgili düzenlemeler yapılmıştır (Aksoy, 1998; Yavuzer, 2006). Başbakanlığa bağlı olarak faaliyetlerini yürüten DİB, son olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle birlikte "Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı 1 Nolu Kararnamesiyle Cumhurbaşkanlığına bağlı bir kurum olarak hizmet vermeye başlamıştır (Bulut, 1998).

Halkı inanç, ibadet ve ahlak gibi dinî konular hakkında aydınlatma görevi olan DİB, bu görevini ilgili personeliyle camilerde imamet, hutbe, vaaz, yaz kur'an kursları, cami dersleri ve kur'an kursları ve hafızlık gibi faaliyetleriyle yürütmektedir. Ancak son yıllarda bilimsel gelişmeler, ilgili alanlarda yapılan araştırmalar, ihtiyaçlar, beklentiler, modern çağın gerekleri ve sorunları, DİB hizmetleri açısından bazı yeni hizmet alanlarıyla ilgili açılımlar yapmayı zorunlu hale getirmiştir. Bu alanları cezaevleri, hastaneler, huzurevleri, çocuk evleri, okul öncesi ahlak eğitimi, gençlere yönelik (KYK) değerler eğitimi olarak sayabiliriz. İşte bu yeni hizmet alanlarına sağlıklı bir din hizmeti götürebilmek için önemli olan bazı hususlar vardır. Bu alanlarda kitap, dergi, cd gibi materyaller, yetişmiş insan gücü ve hukûkî alt yapı bunların başında gelmektedir. Dolayısıyla bu unsurların en önemlisi alanda yetişmiş eleman konusudur. Bu konuda personel kaynağı ise ilahiyat fakülteleridir.

DİB'e eleman yetiştiren bir kurum olan ilahiyat fakülteleri kuruluşlarından bu yana tek tip programla -zaman zaman kısa süreli farklı programlar uygulanmasını dikkate almazsak- eğitim-

öğretim faaliyetlerine devam etmektedir. Dolayısıyla mezunlar genel ilahiyat bilgisi dışında DİB hizmet alanlarına özel bir eğitim ve formasyon almamaktadırlar. DİB bünyesinde yürütülmekte olan hizmetler, dini hizmetleri alanındaki geçmiş gelenek ve birikim, kurumsal gelenek, hizmet içi eğitim ve eğitim merkezleri vasıtasıyla verilen eğitimlerle karşılaşmaktadır (Aydın, 2004). Ancak DİB'in yeni açılım olarak başlattığı kurumsal hafıza ve altyapının olmadığı ve oluşmadığı alanlarda hizmet vermede zaman zaman tecrübe ve formasyon sorunları yaşanmaktadır. Nitelik ve nicelik açısından istenen hedefe ulaşabilmek için alanla ilgili önceden alınacak eğitim, bu kurumlarda DİB'in yapmak istediği hizmetlerde kolaylık sağlayacaktır. Bu eğitim ilahiyat fakültelerinde verilecek eğitimle gerçekleştirilebilir. Bu eğitimin verilebilmesi için de ilahiyat fakültelerinde buna uygun müfredat programlarının olması gerekmektedir.

2.ARAŞTIRMANIN AMACI

Cumhuriyetin kurulmasından sonra halkı din konusunda aydınlatma, bilgilendirme ve sorunlarını çözüme görevi yasal olarak DİB'e verilmiştir. DİB bu görevini yürütürken mevzuat çerçevesinde hareket etmekte ve sorunlara çözüm üretmeye çalışmaktadır. DİB sorumlu olduğu alanla ilgili muhataplarına hizmet götürürken faaliyetlerini farklı birimleri vasıtasıyla yürütmektedir. Bünyesinde bulunan her birimin görev yetki ve sorumlulukları birbirinden farklıdır. Böylelikle kime nasıl, ne şekilde, hangi yöntem ve teknikle hizmet sunulacağı ve bu sürecin daha organize ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesi amaçlanmaktadır.

DİB halka yönelik hizmetlerini Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, Mushafı İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı, Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü gibi alt birimlerce yapmaktadır.

- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en yüksek danışma ve istişare organı olup en önemli kararların alındığı bir birimdir. Güncel soru ve sorunlara İslam'ın temel metodolojisini esas alarak karar verir, görüş bildirir ve sorunları çözer. Ayrıca dinin doğru anlaşılması için her türlü ilmi faaliyetleri yürütür, dinî yayınların İslam'ın özüne uygun bir şekilde hazırlanmasını yönetir ve denetler (kurul.diyamet).
- Mushafı İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığının temel görevi Kur'an'ı- Kerim'in basımı, dağıtımını temelinde kutsal kitabımızın tahribat ve yanlışlıklardan korunarak sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürmesini sağlamaktır (mushafliinceleme.diyamet).
- Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğü; umre ve özellikle ilk defa hacc ibadeti yapmak isteyen vatandaşlara ibadetlerini en iyi şekilde, usulüne uygun olarak eda etmeleri için imkân hazırlamakla görevli bir birimdir (hacumre.diyamet).
- Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü; yurt dışında yaşayan soydaşlarımızın ve dindaşlarımızın dinî konularla ilgili ihtiyaç talep ve beklentilerini karşılamak, muhataplarına sağlıklı dini bilgilerin ulaşmasını sağlamakla yükümlüdür (disiliskiler.diyamet).
- Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü; İslam dininin ana kaynaklara dayalı sağlıklı din anlayışını tüm değerlerden üstün tutarak, vatandaşların milli ve manevi değerleri doğru bir şekilde kazanmalarını sağlamakla görevli bir birimdir (dinhizmetleri.diyamet).
- Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü; başkanlığın toplumu din konusunda aydınlatma görevi çerçevesinde İslam dininin sahih kaynaklara dayalı olarak insanlara ulaştırılması konusunda yayınlar yapmak, çocukların zararlı alışkanlıklardan korunması konusunda rehberlik etmek, İslami bilgiyi özüne uygun olarak her isteyene veya her yere ulaştırmaktır (diniyayinlar.diyamet).

➤ Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü; DİB'in bir nevi hizmet içi eğitim birimidir. DİB'in her türlü hizmetlerini hedef kitleye ulaştıran, farklı görevlerde ancak insanları aydınlatma, dini anlatma konusunda personelin eğitilmesi, kurum aidiyetini kazanması konusunda eğitim hizmeti veren bir departmandır (egitimhizmetleri.diyanet).

DİB, yukarıda özetlemeye çalıştığımız birimlerince sorumlu olduğu hizmetleri yürütebilmesi için insan kaynağına ihtiyaç duymaktadır. DİB'in bu konudaki hizmetleri için en önemli insan kaynağı ilahiyat/islamî ilimler fakülteleridir. Ancak ilahiyat fakülteleri müfredat programında DİB hizmet alanlarına yönelik özel bir müfredat bulunmamaktadır. İlahiyat fakültelerinde öğrencilere genel alan bilgisi verilmektedir. Dolayısıyla ilahiyat mezunları hizmet alanlarıyla ilgili önceden bir formasyon eğitimi almamışlardır. İlahiyat mezunlarının alanı tanımadan, hizmet alanının özelliklerini bilmeden göreve başlaması durumunda da muhtemel olumsuzluklarla karşılaşma olasılıkları yüksektir (Korkmaz, 2012). Söz konusu olumsuzlukların ortadan kaldırılması, DİB personeliyle hizmet sunduğu kitle arasında sağlıklı bir iletişimin gerçekleşebilmesi için ilahiyat fakültelerinin, öğrencilerini istihdam edildiği hizmet alanın özelliklerine göre donanımlı olarak mezun etmeleri gerekmektedir. Mevcut müfredat programıyla sorunun çözülmesi mümkün değildir. Bu da ilahiyat fakültelerinde hizmet alanlarına yönelik yapılacak olan bir program çeşitliliğiyle gerçekleştirilebilir.

Bu araştırmamızda DİB mensuplarının halen yapmakta oldukları veya görev değişikliği durumunda yapacakları muhtemel hizmet alanları dikkate alınarak ilahiyat fakültelerinde uygulanmakta olan tek program hakkındaki görüşleri incelenecektir. Alanda görev yapan saha tecrübesine sahip olan görevlilerin ilahiyat fakültesi müfredat programıyla ilgili yapacakları her tür değerlendirme, öneri ve görüşün önemlidir. Dolayısıyla onların görüşleri doğrultusunda ilahiyat fakültesi programının tekrar gözden geçirilmesi ve hizmet alanlarına göre programın çeşitlendirilmesinin DİB hizmet alanlarına olumlu yansımalarının olacağı beklenmektedir. İşte bu araştırmada konunun bilimsel olarak ortaya konması ve ilahiyat eğitiminin DİB istihdam alanları da göz önüne alınarak tekrar gözden geçirilmesine imkan tanınması yönüyle önemlidir. Bilimsel ve tecrübi özellikler kazanma adına neler yapılabileceğiyle ilgili öneriler sunabilmede aşağıdaki sorular temel hareket noktası olmuştur.

Araştırmamızda DİB personeline yönelmiş olduğumuz sorular şunlardır:

1. İlahiyat fakültelerinde uygulanmakta olan tek program, mezuniyet sonrası istihdam alanlarında karşılaşılan sorunları çözmede yeterli midir?
2. DİB'in hizmet alanlarını da dikkate alarak ilahiyat fakültelerinde farklı programlar olmalı mıdır?
3. Size göre ilahiyat fakültelerinde farklı programların olması eğitim-öğretim kalitesini etkiler mi?
4. DİB'de göreve başladıktan sonra ilahiyat fakültelerinde lisans eğitimi esnasında almadığınız hangi derslerin eksikliğini hissediyorsunuz?
5. Size göre ilahiyat fakültelerinde bir program çeşitlemesi olması durumunda hangi programlar olabilir?

3.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmada DİB'in farklı birimlerinde çalışan personelin, almış olduğu ilahiyat eğitimiyle DİB hizmet alanlarında karşılaştığı sorunları çözmedeki yeterliliği konusu ele alınmıştır. Alanda çalışan personelin, tecrübe ederek gördükleri problemleri anlaşılır bir şekilde ifade etmeleri için görüş ve düşüncelerinin derinliğine ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırmamızda hem nicel hem de nitel yöntemden yararlanarak karma yöntem kullanılmıştır (Mertkan, 2015; Çapcıoğlu ve Açıkğöz,

2018; Miles ve Huberman, 2016). Nicel olarak elde edilen bilgiler bazen rakamlarla ifade edilirken katılımcı görüşlerinin tam olarak yansımaması gibi olumsuzluklar olabilmektedir. Her iki yöntemin uygulanması durumunda katılımcılar konuyla ilgili kendilerini daha rahat ifade etmeleri beklenmektedir. Dolayısıyla bir yöntem çeşitlemesi yaparak gerçekleştirilen bu araştırmayla yöntemlerin zayıf taraflarının olumsuzlukları giderilerek araştırmanın daha sağlıklı ve bilimsel açıdan sahadan elde edilen verilerle daha güçlü olması amaçlanmıştır. Onun için de karma yöntem tercih edilmiştir.

Araştırmamızda DİB'in farklı birimlerinde çalışan personelin görüşlerine başvurularak ilahiyat fakültelerinde uygulanmakta olan tek tip programın istihdam alanları açısından yeterli olup olmadığı nicel ve nitel yöntemle tespit edilmeye çalışılmıştır.

4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ÇÖZÜMLENMESİ

4.1.ÇALIŞMA GRUBU

Bu araştırmayla 2017 yılı içerisinde DİB'in farklı birimlerinde çalışan personelin ilahiyat fakültelerinde farklı programların olup-olmamasının hizmet alanlarına olası yansımaları konusunda ilgili görüşlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Katılımcılar DİB'in Antalya/Manavgat'ta Kasım 2017'de düzenlediği ve her ilden katılımın olduğu hizmet içi eğitim seminerine iştirak eden görevilerdir. Araştırmaya katılan DİB personelinin demografik bilgileri aşağıdaki gibidir.

Tablo 1.Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

	N	%
Kadın	111	66,9
Erkek	55	33,1
Toplam	166	100

Tablodan da anlaşıldığı üzere katılımcıların %66,9'u kadın, %33,1'i ise erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Meslekî Kıdemi

	N	%
1-5 yıl arası	32	19,3
6-10 yıl arası	77	46,4
11-20 yıl arası	46	27,7
21-30 yıl arası	10	6
31 ve üstü	1	0,6
Toplam	166	100

DİB görevlilerinin %19,3'ü 1-5 yıl arasında, %46,4'ü 6-10 yıl arasında, %27,7'si 11-30 yılları arasında %6'sı ise 21-30 yılları arasında mesleki tecrübeye sahiptir. Yine aynı şekilde %0,6'sının 31 yıl ve

üzeri mesleki kıdeme sahip (1 kişi) olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan katılımcılarda en yüksek oran %46,4 ile 6-11 yıl arası görev yapanlardır

Tablo 3. DİB’de Hizmet Sürecinde Görev Yapılan Birimler

Şimdiye kadar DİB’de yaptığınız görevler	N	%
Müezzin kayyım	30	18,1
İmam-hatip	101	60,8
Aile İrşat ve Rehberlik	22	13,3
Huzurevi Vaizliği	4	2,4
Kur'an Kursu öğreticiliği	62	37,3
Vaizlik	9	5,4
Diğer	1	0,6

Tablo 3 araştırmamıza katılan deneklerin DİB’in hangi hizmet alanlarında görev yaptıkları ile ilgilidir. Görevlilerin en çok çalıştıkları DİB görev alanı olarak %60,8’lik bir oranla imam-hatiplik gelmektedir. Sonrasında ise %37,3 ile Kur’an Kursu öğreticiliği, %18,1 ile müezzin kayyım, %13,3 ile aile irşat ve rehberlik büroları, %5,4 ile de vaizlik gelmektedir. En düşük oran ise %2,4 oranla huzurevi vaizliğidir.

4.2. VERİ TOPLAMA ARACI

Araştırmamızdaki veriler, DİB’in farklı birimlerinde çalışan görevlilerden “Hastanelerde Manevi Rehberlik ve Destek Hizmeti Eğitimi Programı’na” katılan (2017 yılında) personele uygulanan anket formları ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği yöntemiyle elde edilmiştir.

Araştırma için hazırlanan sorular, ilgili uzmanların, DİB’in farklı birimlerinde görev yapan personelin ve ilahiyat fakültelerinde konuyla ilgilenen araştırmacıların görüş ve önerileri dikkate alınarak tekrar gözden geçirilmiş ve son şekli verilmiş sorular katılımcılara uygulanmıştır.

4.3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ÇÖZÜMLENMESİ

Araştırma verileri, DİB görevlilerine uygulanan anket formları ve yarı yapılandırılmış görüşme formlarının katılımcılar tarafından doldurulmalarıyla kendilerini daha rahat ifade etmeleri sağlanmıştır. Katılımcıların sorularımıza vermiş oldukları cevaplardan toplanan veriler çözümlenerek değerlendirilmiştir. Elde edilen nitel ve nicel veriler betimsel analiz ve içerik analizi yoluyla yorumlanmıştır (Mertkan, 2015; Çapcıoğlu ve Açıkgöz, 2018; Miles ve Huberman, 2016).

Araştırmamızda elde edilen verilerle sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için önce bulgular kendi içinde gruplandırılmış ve daha sonra yorumlamaya gidilmiştir. Bu şekilde alandan toplanan verileri bilimsel açıdan objektif bir şekilde değerlendirme imkânı oluşmuştur. Nitel verilerin yorumlanmasında sorularımıza cevap veren her kişi için (dg7 gibi) bir kod verilmiştir. Nitel verilerin değerlendirilmesinde mümkün olduğunca personelin kendi cümleleri olduğu gibi nakledilmiştir.

5.BULGULAR VE YORUMLAR

Bu başlık altında araştırmamızda elde edilen bulgular ve bu bulguların yorumlanmasıyla ilgili bilgilere yer verilecektir.

5.1. İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE UYGULANMAKTA OLAN TEK TİP PROGRAMIN MEZUNİYET SONRASI KARŞILAŞILAN SORUNLARI ÇÖZMEDE YETERLİLİĞİ

Tablo 4. İlahiyat Fakültelerinde Halen Uygulanmakta Olan Programın Yeterli Olup Olmadığıyla İlgili Görüşler

	Toplam	%	Kadın N	%	Erkek N	%
Yeterli bulanlar	33	19,9	20	18,02	13	23,64
Yetersiz bulanlar	119	71,7	85	76,58	34	61,82
Boş	14	8,4	6	5,41	8	14,55
Toplam	166	100	111	100	55	

Tablo 4'te görüldüğü gibi DİB'de çalışan personelin %71.7'i ilahiyat fakültelerinde uygulanmakta olan müfredat programını yetersiz bulmaktadır. Katılımcıların %19.9'u ilahiyat müfredatını yeterli bulmaktadır. Cinsiyet açısından tabloyu incelediğimizde ise kadınların %76.58'lik bir oranla erkeklere göre (%61.82) programı daha yetersiz buldukları görülmektedir. İstatistikî sonuçlara göre İlahiyat programlarının yeterli bulunması ise %20'lik gibi düşük bir orandadır.

DİB bünyesinde verilmekte olan hizmetler genel olarak uygulama ağırlıklıdır. Hizmet alanlarında görev yapan bir kişi sorumluluğunu yerine getirirken öğretilen, aktarılan, açıklanan teorik bilginin pratik tarafını da göstermesi, rol model olarak konuya açıklık getirmesi gerekmektedir. Yoksa anlatılan, öğretilen veya aktarılan bilgiler bir karşılık bulmayacak, muhatap nezdinde bir anlam ifade etmeyecektir. İlahiyat alanı diğer alanlardan farklı olarak öğretilen bilgilerin güzelliği, mükemmeliyeti yanında öğreticinin rol model olmasıyla da ilişkilidir. Her mesleğin kendine has özellikleri vardır. DİB'de ifa edilen mesleklerin tamamında da uygulama boyutu yoğunluk teşkil etmektedir. Bir mesleğin uygulama boyutu teorik bilgiyle elde edilemez. Teorik bilgi pratikle birlikte kazanılırsa bir anlam ifade eder. Öğrenilen bilgilerin nasıl pratiğe döküleceği öğretici tarafından bizzat gösterilmelidir. Teorik ve pratik uygulama birlikte öğrenildiğinde daha gerçekçi bir eğitim süreci gerçekleşmiş olacaktır. Bu da lisans eğitimi esnasında yapılacak olan teori ve uygulama destekli eğitimle mümkündür (Selçuk, 1991; Kaya-Turan, 2013).

İnsanlara yönelik hizmetlerin verilmesinde önceden yapılan pratiklerin önemi yadsınamaz. Çünkü hizmet alanıyla ilgili önceden yapılacak deneyimler alanda hatayı azaltacak, hizmet kalitesini arttıracaktır. Bilmediği alanlarda hizmet verirken kazanacağı tecrübe bazen olumsuz sonuçlar doğurabilir. Uygulama eğitiminin önemli olduğu DİB'de çalışan personel tarafından da kabul edilmektedir. DİB'in farklı birimlerinde görev yapmakta olan görevlilerin İlahiyat eğitimi sürecinde yeterli uygulama yapıp yapılmadığı hakkındaki görüşlerinden bazıları şöyledir. "İlahiyat eğitimini yetersiz buluyorum. Çünkü mezun olan öğrenciler namaz kıldıramayacak, bir toplumda İslami bilgileri anlatamayacak kadar bilgi yoksunular. Çünkü sadece sınavı yönelik ders işlenmektedir." (dg71) "Uygulama eksikliği fazla. Ayrıca itikadî ve ameli açıdan da yeterli ders veya telkin olmadığı kanaatindeyim." (dg 3) "Derslerin sahada biraz etkisiz kaldığını ve uygulamaya yönelik olarak yeniden güncellenmesi gerektiğini düşünüyorum." (dg 5) "Yeterli donanım olmadan mezun oluyoruz. Alanda zorluk yaşanıyor. Uygulama yapılmıyor. Bilgiler teorik olarak veriliyor." (dg56) "Farklı alanlarda çalışma imkânı

olan kurumumuzda bu alanlarda tecrübe edininceye kadar yıpranıldığını düşünüyorum.” (dg 83) “Daha fazla alanda pratik yapılması gerekir. Alana inildiğinde sudan çıkmış balık gibi kalmamalı.” (dg110) “İlahiyatlar bir işin teorisini vermekte pratiğine inilmemektedir. İmam-hatiplik, vaizlik konularında yeterli bilgi sahibi olamamaktayız.” (dg112)

Diyanet İşleri Başkanlığı, kuruluş amacında belirtilen halkı aydınlatma görevini kuruluşunun ilk yıllarından itibaren uzunca bir süre sadece cami merkezli yürütmüştür. Bu hizmeti imam-hatip, müezzin kayyım, vaiz ve Kur’an kursu öğreticisi olarak görevli personeliyle vermiştir. Cami dışında DİB’in ilk hizmet birimi ise 1950’li yıllarda yapılan cezaevi hizmetleri olmuştur. Cezaevleri ile ilgili DİB hizmetleri son olarak güncellenen protokol çerçevesinde halen devam eden hizmetlerden birisidir. Bilimin gelişmesi, bireysel ve toplumsal gereklilikler DİB’in yeni hizmet alanlarına yönelmesini durumunu zorunlu hale getirmiştir (Şahin, 2010; dinhizmetleri.diyane) DİB alanına yeni eklenen bir diğer hizmet alanı ise 1989’da DİB ile SHÇEK arasında yapılan protokol gereği (DİB 74 nolu genelge; Özdemir, 2003) SHÇEK’de korunmaya muhtaç çocuk ve gençlere yönelik bilgilendirme ve rehberliktir. Bu süreç zaman zaman kesintiye uğrasa da daha sonraları yapılan yeni protokollerle (dinhizmetleri.diyane; T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile DİB arasında yapılan işbirliği protololu) günümüzde de devam etmektedir. Bu hizmet alanları, huzurevlerinde manevi destek ve rehberlik (Özdemir, 2009; DİB ile SHÇEK arasında 26.02.2007 tarihinde yapılan protokole göre din hizmetleri verilmektedir), hastanelerde manevi destek” (Başar, 2009; Han, 2016; Yeşilkayalı, 2018; dinhizmetleri.diyane), DİB ve Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında yapılan protokolle KYK’larda barınmakta olan gençlere yönelik manevi destek hizmetleri (dinhizmetleri.diyane), DİB ile AFAD arasında yapılan işbirliği protokolü (dinhizmetleri.diyane), Yeşilay’la uyuşturucu ve bağımlılığı önlemek maksadıyla yapılan işbirliği protokolü (dinhizmetleri.diyane) okul öncesi 4-6 yaş din ve ahlak eğitimi (eğitimhizmetleri.diyane; Kur’an Kursları Öğretim Programı), ile yapılan alanlar olarak belirlenmiştir. İşte DİB’de imam-hatip, vaiz, Kur’an kursu öğreticisi olarak göreve başlayan personel, yukarıda belirtmiş olduğumuz hizmet alanlarında da hizmet vermek durumunda kalmaktadırlar.

DİB personeli kurum görevi dışında protokollerle belirlenen görev alanlarında hizmet verirken genel olarak hizmet öncesi kısa bir eğitim sürecinden sonra ilgili birimlerde görev yapmaya çalışmaktadır. Hizmet içi eğitim veya seminer adı altında yapılan koordinasyon toplantıları, hizmet vereceği alanı ancak genel olarak tanıma imkânı vermektedir. Kurum veya kuruluşun özelliklerine, hizmet verilecek hedef kitlenin beklenti, ihtiyaç ve sorunlarına tam olarak vâkıf olmadan hizmet götürülmeye çalışılmaktadır (Özdemir Ş, 2004; Gürtaş, 2003; Kayapınar, 2009; Korkmaz, 2012). Bu da çoğu zaman hizmette aksamalar ve hizmetin istenilen niteliğe ulaşamaması gibi sorunlara neden olmaktadır. Dolayısıyla hangi alanda olursa olsun hizmet alanının özelliklerinin önceden bilinmesi, ona göre bir eğitim sürecinden geçilmesi hizmet alanına olumlu yansıtacaktır. Bu durum DİB’in farklı görev alanlarında hizmet vermekte olan DİB personeli tarafından da bilinmekte ve ilahiyat fakültelerinin günümüz DİB hizmet alanları dikkate alınarak güncellenmesi gerektiği ifade edilmektedir. *“İlahiyat fakültesinde “Öğrenciler sahaya indiğinde nasıl bir insan kitlesi ve profiliyle karşılaşılacağına öğretilmesi gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca DİB adına yeni alanlarda daha etkili ve verimli hizmet edebilmesi için sosyal-manevi-insani ilişkilere yönelik eğitim ve uygulamalarının artırılmasını temenni ederim. Milli eğitimde görev yapacak arkadaşlar için sunulan pedagojik formasyon eğitiminin teoriden çok pratik olarak da verilmesinin faydalı olacağına inanıyorum.” (dg 63) “İlahiyat tek bir alana olan ihtiyacı karşılamıyor. Şu an KYK, Huzurevi, hastanelerde manevi destek ve sevgi evleriyle ilgili projelere karşı ekstra eğitim ihtiyacı ortaya çıkıyor. Keşke bunlarla ilgili eğitimleri lisans programlarında almış olsaydık. (dg 86) “İmam hatip, vaizlik, çocuk evleri, manevi destek ve hastane*

manevi destek alanlarındaki dersler ya yok ya da yetersiz. İmam hatipliğe yönelik dersler almama rağmen yetersiz verimsiz ve olumsuz sonuçlar ortadadır". (dg 88) "Uygulanan tek program da yetersiz. Kendi alanımızda bile ek sertifikasyonlarla bazı alanlarda hizmet sunabiliyoruz. İlahiyat bütün insanların hayatında olduğuna göre bütün alanlarla ilgili program olmasa bile meslek grupları asgari bir sayıya indirgenip devletimizin tüm birimlerinde görev yapabilen eleman yetişsin." (dg 129) "(Tek tip program olması durumunda mezunlar) Toplumun ihtiyacını karşılamada eksik kalıyor. Öğrenci mezun olduğunda topluma yön verecek bakış açısı elde edemiyorlar (dg 157)

DİB personeli, hizmet alanında kaliteli hizmet verebilmek için ilahiyat fakültelerinde hizmet alanlarına göre bir yapılanmaya gidilmesi gerektiğini, bunun yapılması halinde hizmet alanından olumlu dönütler alınacağını ifade etmişlerdir. Aslında görevlilerin motivasyonu, mesleki başarısı, hizmetin devamlılığı, hizmet alanında uzmanlaşması açısından ilahiyat fakültelerinde farklı programların olması birtakım avantajları da beraberinde getirecektir. Bu da hem görev yapan personelin mesleki doyumunu, tatminini, motivasyonunu etkileyecek hem de hizmet alan kitlenin memnuniyetine sebep olacaktır (Tosun ve Doğan, 2004; Aşkoğlu 20005; Aşkoğlu, 2014; Özdemir, 2018; Altıntaş, 2019). Görevliler bu durumun farkında olup hizmet alanına göre programlar ve alana yönelik uygulamaların olması gerektiğini belirtmektedirler. Konuyla ilgili görüşler şu şekildedir: "İlahiyat fakültesi programları "yeni meslek alanları ortaya çıktığından dolayı derslerin içeriği değişebilir. Talebe göre hazırlanmalı (dg 4) Hastanelerde manevi destek aşamasında daha esnek olmamız gerektiğini öğrendim. Olaylara bakış açımız çok farklı (dg42) "(İlahiyat programları) sosyal hizmet açısından yetersiz daha yoğun olabilir. Psikoloji, sosyoloji, hitabet, insan ilişkileri, noktasında yoğun olması gerekir. Zira bizler devamlı halk içinde hizmet etmeliyiz. (dg98) "(İlahiyattan) mezun olan öğrenciler DİB de çalışabilecek bilgi ve donanıma sahip olamıyor. Yine yukarıda da belirttiğimiz gibi insan psikolojisini anlayabilecek yeterlikte değil. Ve formasyon eğitimi olmadan sahaya çıkılmaması gerektiğini düşünüyorum. (dg100) "(İlahiyattan mezuniyet sonrası) çalışacak alanla ilgili ihtisaslaşması gerekir. 1,2 ve 3 yılda temel eğitim geri kalan yıllarda yönelmek istediği alanla ilgili çalışma yapılması gerekir." (dg 119) "(DİB'de) her alan çok farklı. Mesela: ilk üç sene herkese İlahiyat eğitimi verilebilir. Daha sonra ihtisaslaşma yapılabilir. Çok daha başarılı olunur. Hizmet kalitesi artar. Bölüm olarak 1. Vaizlik bölümü İmam hatiplik, müezzinlik, K. Kursu öğretmenliği gibi 2. Öğretmenlik bölümü: manevi rehberlik vb gibi daha fazla bölüm oluşturulabilir." (dg 120) "Profesyonelleşen dünyada amatör ruhla pek faydalı olunamıyor. İhtisaslaşmanın ön plana çıktığı alanlarda genel bir eğitimle istenen sonuçları elde etmekte sıkıntılar yaşanıyor." (dg 137) "Genel temel eğitimden sonra herkes alanını seçmelidir. Her ders güzel ancak öğrencinin enerjisi her bir hocayı takibe yetmeyebilir. Yetse de sınav odaklı olabiliyor. Her şeyden haberi olan ama ihtisaslaşmadığı için tutturduğu yerden Yüksek Lisans'a yönelebilir." (dg 165)

DİB görevlilerinin de ifade ettiği gibi, DİB'in kendisinden hizmet talep eden kurum ve kuruluşlarla yapmış olduğu protokol çerçevesinde yeni hizmet alanları açılmıştır. Bu hizmet alanlarındaki hedef kitlelerin özellikleri, beklentileri, ihtiyaçları birbirinden farklıdır. Her biri ayrı uzmanlığı gerektiren alanların özelliklerinin kısa süreli eğitim ve seminerlerle karşılanması mümkün değildir. Dolayısıyla bu eğitimlerin lisans eğitimleri, yani meslek edinme aşamasında kazanılması daha gerçekçi bir durum olacaktır. Konuyla ilgili yukarıda beyan edilen görüşler bu farklı alanlarda görev yapmış personel tarafında dile getirilmektedir. Çünkü onlar ilgili alanlarla ilgili eğitim almadan bu görevleri yapmışlardır. Böylelikle alanda karşılaştıkları problemleri, hangi donanıma sahip olduklarında daha kolay çözecekleri konusunda tecrübe sahibi kişilerdir. Alanda sorunun tespit edilerek, alan uzmanları tarafından çözüm önerisinin sunulması, hizmet alanlarına yönelik geliştirilecek çözüm önerileri açısından önemlidir.

DİB mensuplarına göre ilahiyat fakültelerinde farklı programlar olmalıdır. Program farklılığı ilahiyat fakültesini tercih edecek öğrencilere DİB'in hangi hizmet sahasında çalışacağı

hususunda yeteneğine göre tercih imkânı sunarak alana yönelik tutum ve davranış geliştirmelerini sağlayacaktır. Böylelikle öğrenciler yetenekleri doğrultusunda bir eğitim alacakları için öğrenme motivasyonu artacaktır. Öğrenmeye olan ilgi ve yeteneğin birleşmesi ise eğitim-öğretimden beklenen kazanımların elde edilmesini sağlayacaktır. Bunun sonucu lisans eğitimi esnasında kazanılan bilgi ve birikim hizmet alanına olumlu bir şekilde yansıtacaktır (Özyürek ve Atıcı, 2002; Çakır, 2004; Sarıkaya v.dğr 2009; Alkan, 2014; Yeşilkayalı, 2018). Çünkü DİB alanlarının her biri diğerine göre ayrı yeteneği gerektirmektedir. Bir hizmet alanı rehberlik ve danışmanlık bilgi becerisine sahip olmayı gerektirirken, diğeri güzel Kur'an okumayı, bir diğeri hitabet yeteneğini gerektirebilmektedir. Onun için DİB alanlarında görev yapmak isteyen bir aday öğrencinin ilahiyat lisans eğitimini tercih ederken ilgi ve yeteneklerine göre bir tercihte bulunması onu hem eğitim-öğretim hayatında hem de meslek hayatında başarıya götürecektir. DİB mensupları diyanet tecrübesine de dayanarak öğrenilen ilgi alanlarına göre İlahiyat eğitimi, dolayısıyla meslek hayatlarını tercih etme durumlarında mezunların mesleki açıdan daha donanımlı olacağını şu görüşleriyle ortaya koymaktadırlar. *"(İlahiyat fakülteleri mevcut programla verilen eğitimin) pratikte fayda sağlayacak bir yanı yok, sadece bilgilendirme var. Branşlaşmanın ilahiyat hatta imam hatipte başlaması taraftarıyım. (dg61) "(Öğrenci bu mesleği yapacağı gerçeğini kabullenmeden (ilahiyattan) mezun oluyor. Çalışma hayatı ve sonrasında mutsuzluklar ve kendine güvensizlikler yaşıyor. Ümitsizlik içerisine düşüyor. Dil yetersizliği, gelişim ve ilerleyişini de olumsuz yönde etkiliyor. (dg 84) "Biz mezunlarda tam manasıyla multidisipliner ve evrensel bakış açısı zayıf. Uzmanlaşma daha İlahiyat okurken başlamalı. Herkes aynı işi yapmamalı, aynı yöntemle yapmamalı". (dg 151)*

İlahiyat fakülteleri halen uygulanmakta olan tek tip programla vermiş oldukları eğitimle hizmet alanlarındaki ihtiyaç ve beklentilere cevap verememektedir (Özdemir Ş, 2004; Aşkoğlu, 2005; Tunç, 2004; Usta, 2001). Çünkü almış oldukları eğitim alanı farklı, kendilerinden beklenen hizmet farklıdır. Dolayısıyla hizmet alanını yeterince tanımamaktadırlar. Bu husus DİB görevlilerince de araştırmamızda ortaya konan hususlardan birisidir. Çünkü tek programla verilen eğitim genel bir ilahiyat bilgisi düzeyinde kalmaktadır. Farklı hizmet alanlarının özellikleriyle ilgili bilgi ve beceri elde edilmekten yoksun kalınmaktadır (Özdemir, 2018). Onun için farklı programların hizmet alanlarında ihtiyaç ve beklentileri karşılamada daha rasyonel bir çözüm olacağı araştırmamıza katılanlar tarafından da vurgulanmaktadır. Bu durum şu cümlelerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. *"(İlahiyat) müfredatı ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmeli ve yeniliklere entegre programlar olmalıdır. Bu birim ortaya çıkan dini ve sosyal ihtiyaçlara çare ve çözüm yolu sunma birimi olarak faaliyet vermelidir." (dg12) "(İlahiyat eğitimi) toplumun ihtiyaç ve beklentileri çok farklılaştı. Şu an derslerini aldığımız bağımlılık konusuna din nasıl çözüm bulur? Çocuk eğitiminde dini yaklaşım ne zaman nasıl ve hangi dozda uygulanır, yaşlılara ve hastalara manevi ve moral destek sağlama uygulama ve teknikler nelerdir? Konularında branşlaşmak gerekir diye düşünüyorum." (dg38)*

Araştırmamıza katılan DİB görevlilerine göre ilahiyat fakültesinde uygulanmakta olan tek program, sorunları çözmeye yetersiz kalmaktadır. Tek programın genel soru ve sorunlara yönelik bilgilendirici konumunda kalmakta, lokal soru ve sorunları çözmekte başarılı olamamaktadır (Aşkoğlu, 2009; Küçük, 2009). Hizmet alanından gelen sorunlar genel kategorileştirildiğinde münferit soru ve sorunlar olduğu gibi görünse de gruplaştırıldığında birçok kişiyi ilgilendirmektedir. (Söylev, 2013). İşte bu durumda belirli hizmet alanlarında gruplandırılan ve genel ilahiyat bilgisiyle çözülemeyen sorunların aşılması daha mümkün hale gelecektir. DİB'de halen görev yapmakta olan personelin karşılaştıkları sorunlarla ilgili olarak ilahiyat fakültelerindeki müfredat programıyla ilgili görüşleri şöyledir. *"(İlahiyat eğitimini yetersiz buluyorum) sahaya inince farklı sorunlarla karşılaşılıyor. Bu durumda İlahiyat eğitiminde akademik bilgiden ziyade uygulanabilir somut eğitimlerin de verilmesi yeterli olacaktır. (dg 6)"(halen devam eden ilahiyat*

programında) hayata yönelik yaşamaya ve anlamaya ve sorunları çözmeye yönelik çalışmalar yok.” (dg 10) “Tek program istihdam alanlarının birçok meslek dallarından olmasından dolayı verilen eğitim ile bu alanlara inildiğinde sorunlarla karşılaşılıyor. Bence ilahiyat fakültelerinde de branşlaşmaya gidilmesi gerekiyor. İki yıl temel eğitimden sonra öğrenci meslek alanını seçmeli ve o çizgide bir eğitim almalıdır.” (dg 152) “Dinin temel unsur ve esaslarının öğretilmesi hususunda belli derecede yeterlidir. Fakat içerik olarak biraz daha etkin dersler olmalıdır. Manevi destek, sosyal hizmet ve genel hayatla ilgili dersler.” (dg 156)

6. İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE DİB HİZMET ALANLARINA UYGUN PROGRAMLAR OLMASI

Tablo 5. İlahiyat Fakültelerinde DİB’e Uygun Programların Olmasının Doğru Bulunup Bulunmamasıyla İlgili Görüşler

	Toplam	%	Kadın N	%	Erkek N	%
Doğru bulurum	152	91,6	101	90,99	51	92,73
Yanlış bulurum	10	6	7	6,31	3	5,45
Boş	4	2,4	3	2,70	1	1,82
Toplam	166	100	111	100	55	100

Tablo 5’deki verilere göre ilahiyat fakültelerinde DİB hizmet alanlarına göre programların olması araştırmamıza katılan bayanlara göre %90,99’la olumlu bulunurken, %6,31 oranında yanlış bulunmaktadır. DİB hizmet alanlarıyla ilgili program çeşitliliği konusunda erkeklerde ise doğru bulanların oranı %92,73 iken yanlış bulanların oranı %5,45’dir. Bayan ve erkeklerin konuyla ilgili görüşlerinin toplam orana da yansıdığı (%91,6) gibi ilahiyat fakültelerinde hizmet alanlarına uygun program çeşitliğinin olumlu bulunduğu görülmektedir.

İlahiyat fakülteleri ve DİB hem birbirine elaman yetiştiren hem de elemanlarını istihdam eden bir bütünün iki parçasıdır. DİB yaz Kur’an kursları, yatılı ve hafızlık yaptırılan Kur’an kursları ve camilerde verilen formal ve informal eğitimle ilahiyat fakültelerine altyapı olarak öğrencilerin yetişmesi konusunda katkı yapmaktadır. İlahiyat fakülteleri de DİB’de Kur’an kursları, camiler gibi farklı birimlerinde görev alacak meslek elemanlarını yetiştirmektedir. Aslında bu iki kurum birlerinden hizmet alan ve hizmet veren konumundadırlar (Öztürk, 2004). Dolayısıyla ticari mantıkla düşündüğümüzde iki kurum karşılıklı olarak birbirlerinin ihtiyaçlarını, beklentilerini, istihdam edeceği görevlide isteyeceği yeterlilikleri belirlemelidir. Dolayısıyla her iki kurum verdiği eğitimi ya da yetiştirdiği kişinin görev yapacağı kurumun özelliğine göre eleman yetiştirmeye özen gösterecektir (Kiriş, 2018; Karaman, 2003). DİB istihdam edeceği personel konusunda bazı yeterlilik alanları belirlemiş durumdadır. Belirlenen bu hususlar ilahiyat fakülteleriyle paylaşılmalı ve öğrencilerin yetişmesinde işbirliği yapılmalıdır. Ancak somut olarak böyle bir işbirliğinden bahsetmek zordur. Örgün eğitimde eğitim-öğretim faaliyetleri yürüten yükseköğretim kurumları olarak ilahiyat fakülteleri ve DİB’in işbirliği içerisinde ilahiyat lisans programlarının branşlaşma açısından yeniden yapılandırılması, hizmet alanları açısından bir zorunluluk olarak görülmektedir (Özdemir, 2013). Bu durum DİB’de çalışan personel tarafından da şu şekilde ifade edilmektedir. “(İlahiyat Fakülteleri) bu fakülte mezun olanların uğrak yeri DİB, dolayısıyla DİB’in ilahiyat programlarıyla ilgili söz hakkı olması gerekir.” (dg1) “Göreve başladığımda bir çok alanda diyaret aldığımız eğitimi beğenmedi bizi hizmet içi eğitim seminerlerine dâhil ettiler kurumlar birbirleriyle bağımsız çalışıyor aralarında koordine eksikliği var kimse kimseyi beğenmiyor.” (dg55) “İmam-hatip, vaiz, uzman, murakıp aşağı yukarı DİB bütün alanlara İlahiyat mezunu tercih ederken mevcut program bir alana hitap ediyor.” (dg 118) “DİB’in hizmet alanları geniş olduğundan DİB personelinin iletişim kurduğu insan potansiyeli de

farklı olduğu için din ve rehberlik ve danışma, aile ve dini rehberlik programlarının da okutulması gerekir.” (dg 145) “Başkanlığın hizmet alanlarında çalışacak görevlilerin çalışacağı meslekle ilgili bir programdan mezun olması iyi olur.” (dg 152)

Araştırmamızı yaparken görüşmüş olduğumuz bazı DİB personeli ilahiyat fakültelerinde DİB hizmet alanlarına göre programlar olmasının doğru bir uygulama olacağı kanaatinde olduklarını belirtmişlerdir. Hizmet alanına göre programların olması, eğitimde dar alanda derinliğine formasyon eğitimiyle mezunların daha nitelikli yetişmesini sağlayacaktır (Turan, 2017; Aydın, 2008; Korkmaz, 2012). Yine hizmet alanına göre müfredatı oluşturulan bir programla öğrenciler çalışacağı alanın inceliklerini, önemli ayrıntılarını kavrama ve anlama imkânına kavuşacaklardır. Hizmet alanına göre programlar olmasıyla ilgili olarak DİB personeli görüşlerini beyan ederken şu açıklamalarda bulunmuşlardır: “(İlahiyat fakültelerinde farklı programların olmasını doğru bulurum. Çünkü ilahiyat fakültelerinde yetişen bireylerin farklı alanlara ve donanımlara sahip olması başkanlığın hizmet alanını hem genişletir hem de güçlendirir.” (dg 6) “Çalışacağımız alanda karşılaşacağımız sorunlara önceden hazırlıklı ve donanımlı olmak için (ilahiyatlarda farklı programlar olabilir)”.(dg51) “(Farklı programlar olabilir). Çünkü manevi bakıma yönelik dini irşada yönelik toplumsal ve dini faaliyetlerde bulunması için çalışma ve ders konulması”. (dg71) “(İlahiyatlarda farklı programlar olmalı). Çünkü Aile Danışmanlık ve Rehberlik Büro görevlisi cezaevi vaizi şartlarını bilemez ya da manevi destek uzmanı, sevgi evleri konusunda yetersiz kalabilir.” (dg 130) “(Hizmet alanına göre programlar olmalı). Çünkü mezun olduğunda hangi gruplara yönelik çalışacağımı o grupların beklentilerini bilmek ve buna göre çalışmış olmak avantaj. Ayrıca mezun olurken öğrencinin olmak istediği grupla çalışması onu mutlu eder. Açılan programlar arası sirkülasyon akış olmazsa yine toplum tüm yönüyle kuşatılamaz. İnsanı tanımak ve düşüncelerin olgunlaşması için farklı programlarda bireyi kalıplaştırmak eksik olur.” (dg 157) “İlahiyat kendi kabuğundan çıkıp (sadece dini kurumlarda değil) her alanda yetkin olmak için ilahiyatlarda farklı programlar olmalı. Çünkü dinin bulunmadığı yer yoktur. Dolayısıyla ilahiyatçı her konuda araştırmacı ve bilgi sahibi olmalıdır.” (dg 124)

Program geliştirme çalışmalarının asıl hareket noktası değişen ve gelişen şartlar, ekonomik gelişmişlik gibi farklı kriterlerdir. Eğitim öğretim kurumlarında ders, sınıf, okul ve fakülte müfredat ve programları program geliştirme ilkelerine göre güncellenmelidir. Bu güncellemeler bilimsel gerçekler, ihtiyaçlar ve beklentilere riayet edilerek yapılırsa sonuçlar da gerçekçi olur (Demirel, 2015; Ertürk, 1994). Eğitim-öğretimde program geliştirme çalışmalarıyla güncel sorunlar vaktinde ve henüz yeniye yapıldığı ve çözüldüğü zaman anlamlı bir uygulama olur. Aksi takdirde yapılacak program geliştirme çalışmaları, güncel gelişmelerden uzak ve sorunları çözmekte yetersiz kalır (Uçar, 2017). DİB personeli değişen şartlar, yeni gelişmeler ve ihtiyaçlara göre uygulanacak yeni ilahiyat programlarını doğru bulmakta, böyle bir uygulamayı desteklediklerini şu ifadeleriyle ortaya koymaktadır: “(İlahiyat fakültelerinde) günümüz ihtiyaçları dikkate alınarak yeni programlar olmalı. (dg 9) İlahiyat fakültelerinde yeni programlar olmasını doğru bulurum. Çünkü “DİB’de başlayan manevi destek uzmanlığı bölümü için ilahiyat fakültelerinde yeni müfredat oluşturulması uygun olur.” (dg 14) “Her zaman farklı bir alana ihtiyaç duyulabiliyor. Zamanın şartları hangi alanlarda hizmeti gerektiriyorsa o alanlarda programlar açılmalı kanaatindeyim.” (dg 29) “Yaşanılan olaylarla birlikte yeni problemler ortaya çıkmaktadır. Bu problemlerin ortadan kaldırılması gerekiyor. Bu da ancak yeni bir metot ve yöntemle olacaktır. Geçmişe bağlı kalınarak bugünün problemlerine çözüm gerekiyor.” (dg 139) “İlahiyat hayatın her alanında olmalı özellikle dini danışmanlık ve rehberlik alanında bölüm açılmalı ve lisansta bu alanda da dersler verilmelidir.” (dg 155) “Toplum bizlerden sadece eğitilmiş olmamızı değil, eğitimle birlikte uzmanlığı da ister. Onun için her birey kendi istek ve yönelimi konusunda farklı bir alana yönelip uzmanlaşması hizmetin daha etkin yürütülmesi açısından önemlidir”. (dg 156)

7. İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE FARKLI PROGRAMLAR OLMASININ MEZUNLARIN MESLEKİ DONANIMINA ETKİSİ

Tablo 6. İlahiyat Fakültelerinde Farklı Programlar Olmasının Mezunların Mesleki Donanımına Etkisiyle İlgili Görüşler

	Toplam	%	Kadın N	%	Erkek N	%
Evet olumlu etkiler	153	92,6	102	137,84	51	92,73
Hayır olumsuz etkiler	6	3,6	4	5,41	2	3,64
Boş	7	4,2	5	6,31	2	3,64
Toplam	166					

Tablo 6 incelendiğinde ilahiyat fakültelerinde farklı programlar olmasının lisans eğitimini olumlu etkileyeceği görüşünün, DİB görevlilerince genel bir kanaat olarak benimsendiği görülmektedir.

Araştırmamıza katılarak sorularımıza cevap veren DİB personeli, ilahiyat fakültelerinde farklı programlar olmasının İlahiyat eğitimine olumlu yansımalarının olacağını belirtmektedirler. İlahiyat fakültelerinin lisans eğitiminde farklı programlar olmasıyla öğrenciler ilgi ve yeteneklerine göre bölüm tercihinde bulunacaklardır. Böylelikle yapmak istediği mesleğe veya ilgi duyduğu alana yönelik bir tercihte bulunacaktır (Koç, 2004; Oral, 2012). Bu da isteyerek girmiş olduğu programda başarı durumunu olumlu yönde etkileyecektir. Programı isteyerek ve başarılı bir şekilde tamamlamasının da bireyin mesleki hayatına olumlu şekilde etkileri olacaktır. İşte ilahiyat fakültelerinde farklı programların olması, öğrencinin istediği alanı seçmesini mümkün kılacaktır. Bu durum öğrencinin kaliteli bir eğitim-öğretim sürecinden geçerek eğitimini tamamlamasını sağlayacaktır. Kaliteli ve nitelikli bir meslek elemanı da her halükarda meslek hayatında başarılı olacaktır (Emirgil, 2009; Koç, 2003). Çünkü mesleğiyle ilgili yeterli donanıma sahip birey, iş hayatında da genel olarak beklenen performansı başarıyla sergiler (Baltacı, 2018). İlahiyat fakültelerinde farklı programların olmasının eğitim öğretim kalitesine etkisiyle ilgili DİB personelinin görüşleri şu şekildedir: *“İlahiyat fakültelerinde farklı programlar olması ilahiyat eğitimini olumlu yönde etkiler. Çünkü “Dileyen istediği branşta uzmanlaşır. Toplumun karşısına da uzman kimliğiyle çıkar. (dg1) “Kişi ilgi duyduğu alanla ilgili derslerin daha fazla olmasından dolayı alanında uzmanlaşma (örneğin cezaevi, hastane gibi) sağlanır.” (dg99) “Öğrenciler öncelikle kendi alanlarına yoğunlaşacakları için okudukları bölümden daha donanımlı mezun olacaklarını ve yapacakları işin kalitesini yükselteceğini düşünüyorum. (dg116) “Alanıyla ilgili ihtisaslaşma ve uzmanlaşma oluşur.” (dg 122)*

İlahiyat fakültelerinde farklı programların olması, öğrencilerin gelecekteki hizmet alanlarına göre uzmanlaşmasının önünü açacaktır. Bireyin istediği programda öğrenim görmesi motivasyonunu artıracığı için öğrenme arzusu yükselecektir (Özdemir, 2005; Öcal, 2014). Alanına amatör ruhla bağlanarak elde etmiş olduğu bilimsel bilgi ve tecrübe, bireyin alanıyla ilgili uzmanlaşmasını, alanını özümsemesini ve mesleğine daha profesyonel yaklaşmasını sağlayacaktır. Meslekte uzman bir görevli olarak hizmet vermek, hangi meslek olursa olsun o alana önemli avantajlar sağlar (Bulut, 2003; Furat, 2012; Kayadibi, 2014). DİB’de çalışan görevliler konunun önemine dikkat çekmek için şu açıklamalarda bulunmuşlardır: *“(İlahiyat fakültelerinde farklı programların olması eğitim-öğretim kalitesini olumlu yönde etkiler.) Çünkü farklı alanlar olarak ayrı eğitim gerçekleşmemesi durumunda bir eğitim formaliteden bütün alanlara yönelik dersler ağır gelir. Bu sefer hepsi eksik olur. Birçok*

işte çırak duracağıma bir işte usta olmak gerek. (dg4) “(İlahiyat Fakültelerinde farklı programların olması) ilahiyattan mezun olan öğrenciler bütün yönleriyle yetişmiş ve hayatın bütün gerçeklerini öğrenmiş olur.” (dg 8) “Alan açısından daha donanımlı olmayı sağlar. Motivasyonu artırır verimi yükseltir.” (dg66) “Ehliyeti olmayan insanların bu işi yapmasının önüne geçilmiş olur. Farklı dini grupların bu programları gayri resmi yollarla yürütülmesi yerine resmi yollarla yapılması hem DİB hem de programı olumlu yönde etkileyecektir.” (dg 86) “Bilgi aktarımı ve paylaşma açısından verimli olur ve kaliteyi artırır.” (dg 121) “İlahiyat öğrencisi hayatın diğer alanlarında kendini geliştirmiş olacaktır. İlahiyat öğrencisinin hizmet alanı da bu vesileyle gelişmiş ve genişlemiş olacaktır. Yalnız bu farklı programların içeriği iyi doldurulmalıdır. Askıda kalmamalıdır.” (dg 155) “Farklı bakış açıları sorunların çözümü ve anlayış yelpazesinde genişlemesiyle iletişime geçeceğimiz insan sayısının artması muhatabımızın ihtiyaç düzeylerinin tespiti ve gereğini yerine getirmenin getirdiği mutluluk yaşanmaya değer.” (dg 163)

Öğrencilerin programı isteyerek, bilinçli bir şekilde tercih etmeleri eğitim-öğretim aşamasının da verimli geçmesini sağlar. Çünkü isteyerek ve bilinçli olarak öğrenim görmekte olduğu programdaki dersler, ders içerikleri, müfredat programı yani eğitimin her aşaması onun için ideale yaklaşma, gerçekleştirme ve o alanı tanıma olarak görülecektir (Özyürek-Kılıç, 2002; Çakır, 2004; Sarıkaya v.dğr 2009; Alkan 2014; Yeşilkayalı, 2018). Alanı tanıdıkça öğrendiği yeni bilgiler ve edindiği yeni tecrübeler farklı bakış açıları kazandıracaktır. Böylelikle eğitimin her aşaması zevkli ve heyecanlı bir hale gelecektir. Bu durum eğitim-öğretim ve kazanımların elde edilmesini, sürecinin kolaylaşmasını sağlayacaktır. Bu da eğitim öğretimin hem kurum açısından hem de öğrenim gören birey açısından hedefin yakalanması olacaktır (Gözütok, 2004; Fahri Kayadibi, 2014).

Araştırmamıza katılan görevliler farklı programlar olmasının programda verimliliği ve hizmet kalitesini olumlu etkileyeceğini şöyle ifadelendirmektedirler: “Öğrenciler ilgi duymadıkları veya gelecekte meslek hayatında hiç işlerine yaramayacak olan ekstra ders yükünden kurtulmuş ve seçenekleri mesleğe yönelik ders ve program ile kendilerini geliştirmiş olur.” (dg 3) “Seçilen alan ile ilgili daha yoğun bir eğitim verilmelidir. (dg 9) “Alanımızın belirlenmesinde farklılık olması imkân çokluğunu getirir. İster maddi anlamda ister manevi anlamda olumlu sonuçlar gelişir.” (dg25) “Herkes kendi branşında yetersiz. Ona göre öğretim görür. Mesleğinde daha başarılı olmuş olur. İlahiyat fak. gördüğümüz dersler ile şu an karşı karşıya kaldığımız kişi ve sorunlar farklı”. (dg33) “Eğitim aldığı alanda uzmanlaşan kimseler daha verimli ve faydalı olacaktır. (dg38) “Ana eğitim verilmek esas olmak kaydı ile özel alan bilgisi olan öğrencilerin kendi sahalarında yönlendirilmesi sonradan onlara çalıştıkları kurum içinde eğitim verilmesinde hem daha ekonomik hem de uygundur.” (dg47) “Hangi alanda çalışmak istiyorsak onun eğitimini alarak sahaya ineriz.” (dg56) “ Dini literatüre hâkim olmak demek iyi bir imam, iyi bir Kur’an Kursu öğreticisi, iyi bir vaiz olmak demek değildir. Bilinenin aktarılması için teorideki derslere ek olarak pratikte işe yarayacak dersler gerekir.” (dg54) “Daha fazla çalışma ve araştırma alanı ve sebebi oluşmuş olur. Branşlaşma sağlar yatay alanda olduğu gibi derinlemesine ilim sahibi olunur.” (dg 124) “Farklı alanlarda bilgi sahibi olmak tek alanı (eğitim alanı) eğitim alınan farklı alanlardan görmeyi sağlayacağından farklı alanlar birbirlerini sinerjik olarak etkiler.” (dg 129 “İstenilen branşlara yoğunlaşılması o alanda kalifiye personelin yetişmesini sağlayacak hoca ve mekânın gelişmesine de sebep olacaktır.” (dg 137) “Bu tür farklı programlar kaliteyi etkileyecektir. Öğrenci yöneleceği branşta başarılı olmak için daha fazla çalışacaktır. Tek program olunca öğrenci yeterince ders çalışmıyor.” (dg 152)

8. DİB’DE ÇALIŞAN GÖREVLİLERİN İLAHİYAT LİSANS EĞİTİMİNDEKİ DERSLERLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Tablo 7.İlahiyat Fakültesi Mezuniyet Sonrası Eksikliği Hissedilen Derslerle İlgili Bilgiler

Felsefe ve Din Bilimleri	108	65,1
Temel İslam Bilimleri	53	31,9
İslam Tarihi ve Sanatları	5	3
Toplam	166	100

Araştırmaya katılan DİB görevlilerinin %65.1'i Felsefe ve Din Bilimleri Derslerinin eksikliğini hissettiklerini belirtirken, %31.9'u Temel İslam Bilimleriyle ilgili dersleri, %3'ü de İslam Tarihi ve Sanatlarıyla ilgili dersleri yetersiz bulmaktadırlar. Genel kanı olarak ilahiyat fakültelerinde temel islam bilimleri derslerinin yetersiz bulunmasıyla ilgili oranın araştırmamızda düşük çıkmasının nedeni, araştırmaya katılanların çoğunluğunun sosyal içerikli din hizmetleriyle ilgili birimlerde çalışmakta olmalarıdır. İlahiyat fakültesi ya da dengi fakültelerden mezunu olup DİB'de çalışmakta olan görevliler fakültede müfredatında yer alan derslerle ilgili olarak genelde Temel İslam Bilimleri ve İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü derslerinin yeterli, Felsefe ve Din Bilimleri derslerinin ise yetersiz olduğu yönünde görüş belirtmeleri farklı araştırmalarda da tespit edilmiştir. (Cengil, 2004; Taşkiran, 2013). Ancak DİB personelinin Felsefe ve Din Bilimleri dersleriyle ilgili belirtmiş oldukları yetersizlikler için yapmış oldukları açıklamalardan zorunlu olarak müfredatta yer alan derslerden ziyade hizmet alanına yönelik dersler olduğu anlaşılmaktadır. Uygulama derslerinin daha fazla olması, hatta yoğunluğun uygulama yönünde olması gerektiğini savunmaktadırlar. Tabii ki bu uygulama DİB bünyesinde din hizmetleriyle ilgili olarak cezaevleri, hastaneler, huzurevleri, çocuk evleri, okul öncesi din ve ahlak eğitimi, aile irşat ve rehberlik birimi, Kur'an kursları, camiler gibi alanlarda verilmelidir. Bu konu hakkında DİB görevlilerin görüşleri şunlardır: *"Din olgusunun bireysel toplumsal yansımaları ve baş etme yolları bizlere tam olarak öğretilmedi."* (dg45) *"Biz sahada ilgili faaliyetlerde ciddi iletişim eksikliği yaşadık."* (dg71) *"İnsanı tanımaya dair yeterince bilgi verilmedi."* (Dg 113) *"Şu an hizmet alanı olarak önümüzde duran manevi destek uygulamalarını temellendirmede güçlük çekiyoruz."* (dg 62) *"Din ve diyanet konuları toplumla yakından ilgilidir. Bireye ve toplumu ilgilendiren derslere ağırlık verilmelidir."* (dg 90) *"İletişim meslek alanlarımız iletişim kurallarının bilinmesini ve doğru uygulanmasını sağlıyor."* (dg68) *"İnsan psikolojisi hakkında detaylı bilgi verilmedi. Bu da insanlarla ikili ilişkilerde sıkıntı doğurdu."* (dg100) *"Eğitim bilimleri, iletişim dersleri bilgi ve deneyiminin daha iyi artması için."* (dg 129) *"İmam, öğretmen, akademisyen için etkili konuşma önemlidir."* (dg72) *"Hitabet insanların olmazsa olmaz gereksinimlerindedir. Zamanımızı daha verimli kullanabileceğimiz bir uğraş."* (dg97) *"Manevi destek hizmeti verebilmek için bilgilerin içselleşmesi gerekir. Ve hatta uygulamalı eğitim de gerekir diğer ders de manevi destek dersine paralel bağlantılar kurularak işlenmelidir."* (dg25) *"Manevi danışmanlık dersi ile kursiyerlerimiz bize özel sorularla durumlarla gelirler. Onlara yaklaşım noktasında tecrübe kazanmak zaman aldı. Bu eğitim verileydi kendime daha güvenli kursiyerimizde motive edici yaklaşırdık."* (dg 38) *"Manevi destek ve kültürlerin örf ve adetlerin din üzerine etkisiyle ilgili dersler. Çünkü DİB hangi alanda olursa olsun farklı bölgelere vs tayini çıkan görevli kültür çatışması ve dini anlamda da sıkıntılar çekmektedir."* (dg91)

İlahiyat fakültelerinde "Temel İslam Bilimleriyle ilgili derslerin olmasını isteyen DİB görevlileri de vardır. Bu bölümle ilgili derslerin daha fazla olmasını isteyenlerin gerekçesi genel olarak "minber", "mihrap" ve "kürsü" olarak adlandırılan imamet ve vaizlik görevleriyle ilgili olan derslerdir

(Tosun, 1997). Konuyla ilgili görüşler şöyledir: "Kıraat dersi yetersiz çünkü güzel ezan okuma hususunda eksik olduğumu düşünüyorum." (dg 3) "K. Kerim okuma teknikleri dersi çünkü Kur'an-ı tekniklerine göre okumak öğretilmeli." (dg 117) "Kur'anı anlayacak dersler çünkü Kur'an'a vukufiyet her şeyin başında gelir. İnsan için psikoloji, Allah için psikoloji". (dg 154) "Arapça tefsir dersi/dersleri çünkü tam anlamıyla öğrenemedik. İmam hatip lisesinden den bu yana Arapça okuyoruz öğrenemiyoruz." (dg 155) "Tefsir, hitabet, fıkıh dersi/dersleri çünkü bu dersler diyanette görev yapan personelin ana envanterini oluşturur. Bunlar eksikse siz de yetersiz oluyorsunuz." (dg 6) "Tefsir dersi çünkü. Kur'an-ı Kerime meal verme, ayetleri yorumlama tekniklerinde eksiklerimiz oluyor." (dg99) "Güncel fıkhi meseleler dersi çünkü güncel meseleleri cevaplama yetersiz kalılabiliyor." (dg15) "DİB bünyesinde branşlaşmaya yönelik uygulama dersi/dersleri çünkü sahaya indiğimizde uygulamaya yönelik sıkıntılar yaşadığımız oldu ilk zamanlar." (dg102) "İlmihal bilgileri ile ilgili dersler dersi çünkü meslek alanı olarak en fazla öğrenci ile karşı karşıya kaldığımız bir durum. Öğrencinin bizden istediği şeyler arasında en fazla fetva alanı var ve biz bu dersi çok az gördük." (dg103)

9. İLAHİYAT MEZUNLARINININ DİB HİZMET ALANLARINDA DAHA NİTELİKLİ HİZMET VEREBİLMELERİYLE İLGİLİ DİB MENSUPLARININ GÖRÜŞLERİ

Araştırmamızda DİB'de görev yapmakta olan personele ilahiyat fakültesi programını DİB hizmet alanları açısından değerlendirmeleriyle ilgili bazı sorular yöneltmiştik. Verilen bilgiler ve değerlendirmelerle ilgili hususları önceki sorularımızda elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda yorumlamaya çalıştık. Yukardaki sorulara ilaveten başka eklemek istediklerinizi yazabilirsiniz şeklindeki sorumuza DİB görevlileri yukarıda verdikleri bilgilere benzer konulara değinmişlerdir. Bunlar ağırlıklı olarak "İlahiyat lisans eğitimi esnasında uygulama yetersizliği" ya da "yeteri kadar uygulama derslerinin olmayışı" şeklindedir. Alanda tecrübe kazanmış ve halen görev yapan DİB çalışanları ilahiyat eğitiminde uygulamaya ağırlık verilmesi üzerinde durdukları hususlardan birisidir.

DİB görevlilerinin önem verdiği bir diğer husus ise görev yapılacak alanın iyi tanınması, hizmet alanının özellikleri ve hizmet alanındaki hedef kitlenin yapısının bilinmesidir. Konuyla ilgili görüşler şöyledir: "İlahiyat fakülteleri ahlak pratik anlamda daha etkili olmalı, diyanetten ve DİB programlarından ileri derecede istifade etmelidir." (dg 12) "İlahiyat fakültelerinin ders müfredatı ve program süresi yeniden yapılandırılarak uygun alanlar belirlendikten sonra daha erken yaşlarda sağlanmış olur. Zira halk ve milli eğitimdeki öğrencilerle akademisyenler değil, öğretmen ve din görevlileri muhatap oluyor." (dg99) "Yapacağı işi tam manasıyla verimli yapabilmek için kendi branşına hâkim olmalı. Muhatap olacağı kitleye hâkim olmalı. Tabiri yerindeyse biraz esnaf gibi olmalı. Kaybedeceği de kazanacağı da onu ilgilendirecek sonunda." (dg 117) "Hizmet sahasında akademikleşme. DİB akademi MEB akademi. Bu alanlarda görev alanların buralarda mastırını tamamlamaları daha da nitelikli kazanmaları. Çünkü Avrupa'da her papazın en azından mastırlı olması ya da ilerde doktoralı olması gibi." (dg 154) "İlahiyat fakültelerinin kendilerini alana göre güncellemesi gerektiği ve ilahiyatlarda öğrencilere ideal verilmesi gerektiği yine üzerinde durulan hususlar arasında yer almaktadır. Her alanda görev yapabilir. Lakin görev yapacak olduğu alanda ekstra eğitim almalıdır. Manevi destek uzmanı ise psikoloji, sosyoloji alanlarında kapsamlı eğitim almalıdır." (dg 19) "Eğer kişi memnun olduktan sonra DİB'de görev yapacaksan kendini buna göre hazırlanmalı ve buna yönelik eğitim de verilmeli. Sadece Kur'an ve felsefe dersleriyle yeterli seviyede din görevlisi olunmuyor." (dg 73) Diyanetin son başlattığı uygulama yani göreve başlamadan iyi bir eğitime tabi tutup liyakat bazlı bir atama yapılması için ehline görev verilmesi" (dg 138) "İlahiyat fakültelerinde ehl-sünnet anlayışı daha etkin bir şekilde öğretilmelidir. Derslere yapılacak programlarla daha etkin bir şekilde yansıtılıp ilahiyattan mezun olanlarının da Ehli sünnet kriterlerini inkâr etmeyecek bilgili nesiler yetişmesine vesile olacaklardır." (dg 144) "İlahiyat fakültesinin diğer insanların gözünde olumlu bir bakış açısı var. İlahiyat fakültesini bitiren bir öğrenci donanımlı bir öğrenci olarak görülmektedir. Fakat

kendi içimizdeki duruma baktığımızda durumun hiç de öyle olmadığını görürüz. Sosyal bilimler noktasında belki yeterli fakat dil açısından İlahiyat fazla yetersiz kalmaktadır.” (dg 155) “İlahiyat yolunda yürüyen kişinin en başta kendi ruhsal yolculuğunda tekâmül etmiş ruhi nefsi ihtiyaçlarını bilen kendini bilen ve ALLAH rızasını inceleyen bir birey olmalıdır. Ayrıca lisans kademesinde toplumun farklı kesimleriyle yüz yüze gelen ve hizmetin tadını alan biri olmalıdır.” (dg 157)

Din hizmetleri alanında kaliteli ve nitelikli bir hizmet sunumunda bu hizmetlerin paydaşları olan ilahiyat ve DİB’in işbirliği içerisinde olması, ortak noktada buluşması gerekmektedir. Kurumlar, beklentiler ve yapılması gerekenler hususunda birbirlerinden haberdar olmalıdırlar. Bu konuyu açıklayan bir görüş şöyledir: “Diyanet işleri başkanlığımızın da projeleri arasında akademi ve İslami bilimlere ait üniversite açmak vardır. Bu durum ileriye dönük çok kaliteli sonuçlar verecektir.” (dg 117) “İHL, ilahiyat, diyanet, MEB işbirliği yaparak İHL ve ilahiyat fakültesinin programını belirlemelidir.” (dg101) Burada da ifade edildiği gibi işbirliği ile yapılacak program ve içeriklerle, kurumların faaliyetleri ve alandaki başarıları da artacaktır.

DİB’de görev yapmakta olan ve araştırmamıza katılan personel, görevleri esnasında edindikleri tecrübeler, karşılaştıkları soru ve sorunlar, yapılması gerekenler ve yapılamayanları gördükten sonra ilahiyat fakültelerinde bazı programların açılmasını gerekli bulmaktadırlar. Bunu hem karşılaşılan problemlerin çözümü hem de daha nitelikli ve kaliteli hizmet sunumu için gerekli bulmaktadırlar. Konuyla ilgili önerdikleri programlarla ilgili görüşleri şu şekildedir: “Evsizler, kimsesizler, sokakta yaşayanlar vs olanlar için programlar. “TSK manevi destek programı mutlaka olmalıdır. Çünkü bu alanda ilerleyen dönemde çok ihtiyaç olabilir.” (dg23) “Manevi destek adı altında bölümler kesinlikle açılmalı. Alt dallarında hastaya, engelliye, personele, çocuğa, bağımlıya ve bunların yakınlarına göre alt dallara ayrılmalı” (dg34) “Askeriyede er ve erbaşlara da manevi destek sunulabilir. Emniyet ve polis okullarında da manevi destek sunulabilir.” (dg91) “Cezaevi vaizliği, sosyal hizmetlerde görevli din görevlileri KYK’larda verilen dini hizmetler ile hastanelerde verilen manevi destek hizmetlerinde görevlendirilecek olan personelin daha etkin ve aynı temel eğitimi alabilmeleri için manevi danışmanlık ve dini danışmanlık anabilim dalı açılabilir.” (dg99) “Okul öncesi ve çocukların eğitimi ile ilgili bölümler açılabilir. Özellikle ilk yıllardan itibaren öğrencileri sahaya sürüp takip edecek bir birim oluşturulmalıdır.” (dg 153) “Yurt dışında dini hizmet için gerekli dersler verilebilir.” (dg17) “Manevi rehberlik ve danışmanlık anabilim dalı ve bu dalda kendi içinde branşlara ayrılabilir. Cezaevi eğitimi, huzurevi eğitimi, sevgi eğitimi, hastane eğitimi” (dg30) “İnsani ilişkiler=yaşlıya yaklaşım, çocuğa yaklaşım, hastaya yaklaşım, engelliye yaklaşım, gence yaklaşım nasıl olmalıdır. Konulu yeterlilikler öğrenciye verilmelidir.” (dg34) “İlahiyat fakülteleri kendi içinde farklı statüde olmalı. Din görevlisi yetiştiren İlahiyat farklı, öğretmen yetiştiren İlahiyat farklı, sosyal kurumlarda hizmet verecek personel yetiştiren fakülteler birbirinden ayrılmalıdır.” (dg45) “Rehabilitasyon merkezlerine yönelik programlar ve aile merkezli, tüm kurumlar bazında” (dg96) “Türk silahlı kuvvetlerinde yargı ve emniyette de görev almaları sağlayarak oradaki personelin dini bilgi ihtiyacı karşılanarak din kisvesi altında bazı yapılara aldanmalarına mani olunması” (dg 149) “Afad sivil savunma gibi emniyet gibi kurumlarda ilahiyatlara da görev verilebilir. Özellikle deprem, sel gibi intihar girişimlerinde bulunan bir kişiye manevi destek sağlamak için ilahiyatçı da görev alabilir.” (dg 85) “İlahiyat fak bünyesinde dini rehberlik ve danışmanlık, aile ve dini rehberlik alanında yüksek lisans yapma şansının olmasını temenni ederim.” (dg 145)

10. DİB’DE GÖREV YAPMAKTA OLAN PERSONELİN İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE PROGRAM ÇEŞİTLİLİĞİYLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Tablo 8. DİB Personelinin İlahiyat Fakültelerinde Olmasını İsteddiği Müfredat Programları

--	--	--

Öğretmenlik Programı	137	82,5
İmam-hatip Programı	105	63,3
Vaizlik Programı	124	74,7
Okul Öncesi Öğretmenliği	112	67,5
Engelli Manevi Destek ve Rehberlik Programı	102	61,4
Cezaevi Vaizliği Programı	110	66,3
Çocuk Evleri Manevi Destek ve Rehberlik Programı	124	74,7
Hastane Manevi Destek ve Rehberlik Programı	143	86,1

Tablon 8’de “İlahiyat fakültelerinde hangi programlar olmalı?” şeklinde yönelmiş olduğumuz sorumuza, DİB’de çalışan görevlilerin verdikleri cevaplar verilmiştir. Bu soruda araştırmaya katılanlara birden fazla şıkkı işaretleyebilecekleri söylenmiştir. Tablo 8’e göre, araştırmamıza katılanların görüşlerine göre, en yüksek oran %86,1 ile manevi destek ve rehberlik programında görülmektedir. Daha sonra %82,5 ile öğretmenlik, vaizlik ve çocuk evleri manevi destek ve rehberlik %74,7, okul öncesi öğretmenliği %67,5, cezaevi vaizliği %66,3, imam-hatiplik %63,3 ve son olarak da %61,4 ile engelli manevi destek ve rehberlik programı gelmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte halkı dinî konularda bilgilendirme, din görevlilerinin atama, tayin, terfi gibi her türlü plan ve programlama sorumluluğu Diyanet İşleri Başkanlığı’na verilmiştir. DİB bu görevini yerine getirmede ihtiyaç duyduğu personeli ilahiyat mezunları arasından karşılamaktadır İstihdam ettiği ilahiyat mezunlarının niteliği, donanımı ve tecrübeleri DİB istihdam alanlarına da yansımaktadır. Ancak ilahiyat mezunlarının henüz DİB hizmet alanları için yeterli donanıma sahip olmamaları sahada bazı olumsuzlukların yaşanmasına neden olmaktadır. Onun için istihdam öncesi yani lisans eğitiminde elde edilecek olan kazanımlar hizmet kalitesinin yükselmesine ve hizmet kalitesinin artmasına katkı sağlayacaktır.

DİB son yıllara kadar (yaklaşık 2000’li yıllar) halkı din konusunda aydınlatma görevini cami, yatılı ve yaz Kur’an kursları, vaaz ve hutbeler aracılığıyla yerine getirilmekteydi. Ancak her alandaki gelişmeler, DİB personelinden beklentilerin artması ve yeni hizmet sahalarının açılmasıyla günümüzde DİB personeli yetersiz kalmaktadır. Böylelikle DİB yeni hizmet alanlarında hizmet vermeye başlamıştır. Yeni alanlar ve yeni hizmetler de elbette bazı sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu da DİB’in bu hizmetleri yürütmek için istihdam edeceği ve etmekte olduğu ilahiyat mezunlarının ilgili alanlardaki donanımının artmasını zorunlu kılmaktadır. Yine bu yeni alanlar konusunda herhangi bir formasyon ve alana yönelik bir eğitim almakta mıdır? Onun için bu noktada üzerinde durulması gereken husus, ilahiyat mezunlarının DİB hizmet alanlarıyla ilgili ne kadar

donanımlı olduklarıdır. İşte bu aşamada ilahiyat fakültelerinin DİB hizmet alanlarına göre bir program çeşitliğine gitmesinin hizmet alanlarına yansımalarının ne olacağı araştırmamızda tartışılmış ve alanda tecrübeli görevlilerin de görüş ve önerileri dikkate alınarak bazı öneriler sunulmuştur.

Halen görevde olan DİB personeline göre, günümüzde ilahiyat fakültelerinde uygulanmakta olan tek tip program istihdam alanları açısından genel olarak yetersiz bulunmaktadır. Bu yetersizlikler, özellikle ilahiyat fakültelerinde DİB hizmet alanlarına yönelik derslerin ya çok az olması ya da derslerin sadece teorik olarak işlenmesinden kaynaklanmaktadır. İlahiyat fakültelerinde DİB hizmet alanlarına yönelik "Hitabet ve Mesleki Uygulama" dersi bulunmaktadır. Ancak bu dersle ilgili uygulamalara bakıldığında genel olarak ya fakültelerde ders esnasında yapılanlarla yetinilmekte ya da müftülüklerle işbirliği içerisinde sınırlı bir şekilde uygulama yapılmaya çalışılmaktadır. Herhangi bir yönetmelik ve yönerge olmadan yapılan uygulamadan da yeterli verim alınmamaktadır. Çünkü resmi bir statüsünün olmaması aksamalara neden olmaktadır. Diğer taraftan bu derste yapılan uygulama sadece cami görevi, vaaz ve hutbe ile sınırlı kalmaktadır. DİB'in yeni hizmet alanları olarak saydığımız cezaevleri, hastaneler, huzurevleri, çocuk evleri, KYK'lar, okul öncesi din ve ahlak eğitimi, engeliler vs. alanlarla ilgili ders alınmamakta ve herhangi bir uygulama imkânı bulunmamaktadır. Hâlbuki ilahiyat fakültelerinde ilgili hizmet alanlarıyla ilgili alınacak eğitim, hizmet alanlarına da yansımaya olacaktır. Nitelikli bir hizmetin sunulmasının zeminini hazırlayacak olan program çeşitliliğinin DİB görevlilerince de olması gerektiği düşüncesi, üzerinde durulan hususlar arasında yer almaktadır.

DİB'de görev yapmakta olan personel, ilahiyat fakültelerinde DİB'deki yeni hizmet alanlarına yönelik programlar olması ve öğrencilerin yeteneklerine göre bu programları tercih etmeleri durumunda hizmet alanlarında kaliteli bir hizmet sunumu yapılabilecektir. Çünkü öğrencinin kendisine bir meslek ideali belirlediği alanda eğitim alması ve yine o alanda meslek edinmesi göreve başladığında başarılı olmasını da sağlayacaktır. DİB'in yeni hizmet alanları olarak nitelendirdiğimiz alanlara yönelik alınacak eğitim, öğrencilerin daha lisans eğitimleri sırasında alanı yavaş yavaş tanımaları, alanla ilgili sorunları ve ona yönelik çözüm önerileri geliştirmelerini de beraberinde getirecektir. DİB görevlileri bu durumun farkında olup ilahiyat fakültelerinde yeni programlar açılmasını, öğrencilerin yetenekleri doğrultusunda bu programları tercih etmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca program çeşitliliğinin olmasının sorunları çözmede, beklentileri karşılamada daha etkili olacağını ifade etmişlerdir.

İlahiyat fakültesi programları yapılırken DİB hizmet alanları dikkate alınarak ve DİB'le işbirliği içerisinde yeni programlar oluşturulmalıdır. Mevcut programda sadece ders içerikleri güncellenerek problemin çözülmesi mümkün değildir. Çünkü DİB'in hizmet alanları birbirinden tamamen farklı ve ayrı formasyonu gerektiren alanlardır. Bir diğer husus müfredatın DİB'e göre güncellenmesi durumunda MEB hizmet alanları bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Bu durumda çözüm olarak DİB görevlilerinin de araştırmamızda ifade ettikleri gibi ilahiyat fakültelerinde istihdam alanlarına uygun yeni programların açılmasıdır. Yeni programlar açılırken MEB ve DİB ile işbirliği içerisinde ve sahada yapılan araştırmalar da dikkate alınarak program çeşitlenmesine gidilmelidir. DİB personelinin de araştırmamızda özellikle belirttikleri gibi DİB ile işbirliği içerisinde hazırlanmayan bir program sorunun çözümüne katkı sunmayacaktır. Araştırma verilerinde de görüldüğü üzere ilahiyat fakültelerinden ve DİB'de konunun uzmanlarından, bilimsel araştırma ve program geliştirme ilkeleri doğrultusunda hizmet alan kitlenin de görüşü alınarak yapılacak olan bir program çeşitliliğinin hizmet alanlarına kalite, verimlilik ve memnuniyet olarak yansımaları kaçınılmaz olacaktır. Bu durum araştırma verilerimizle de örtüşmekte ve yapılan bilimsel araştırmalar bu görüşümüzü desteklemektedir.

İlahiyat fakültesi öğrencileri, görev alacağı MEB ve DİB dâhil tüm alanlarda farklı programların açılması durumunda lisans programını tercihte yetenekleri, ilgileri ve başaracakları bir alanı seçeceklerdir. İlgi ve yeteneklerine göre tercih yapan bir öğrencinin derslere, mesleğine olan ilgisi ve motivasyonu yüksek olacağı için programdaki başarısı ve program sonrası istihdam alanlarındaki başarısı da doğal olarak artacaktır. Bu da hem ilahiyat eğitiminin niteliğini artıracak hem de mezuniyet sonrası görev alınan alanda niteliğin yakalanmasını sağlayacaktır. Diğer taraftan ilgi ve yeteneklere göre yapılan bir tercihle öğrencilerin seçtikleri alanda uzmanlaşmaları daha mümkün hale gelecektir. Mevcut programda uzmanlaşmanın gerçekleşmesi gibi bir durum nerdeyse imkânsız gibi görünmektedir. Dolayısıyla ilahiyat fakültelerinde olası bir program çeşitliliğinin uzmanlaşma, lisans eğitimi ve sonrasında da hizmet alanlarında kaliteye olumlu yansımalarının olacağı hususu DİB’de görev alan personel tarafından da vurgulanmıştır. Bu durum personelin görüşlerine yer verdiğimiz bulgular başlığı altında verdiğimiz görüşler arasında da yer almaktadır.

DİB’de halen görev yapmakta olan personel, lisans eğitimleri sırasında almış olduğu dersler konusunda genel olarak Temel İslam Bilimleri ve İslam Tarihi ve Sanatları derslerini yeterli görürken Felsefe ve Din Bilimleri derslerinden din bilimleri diye adlandırılan derslerle ilgili yetersizliklerini ifade etmektedir. Temel İslam Bilimleri dersleriyle ilgili yetersizlik olarak Kur’an-ı Kerim ve Arapça dersi dışında bir sorun görünmemektedir. Din bilimleri derslerinden ise özellikle din eğitimi, din psikolojisi, din sosyolojisi dersleri yanında genel psikoloji, sosyoloji, iletişim, psikolojik danışmanlık ve rehberlik gibi derslerin eksikliğini hissettiklerini de ifade etmişlerdir. Din bilimleri derslerinin daha fazla olması isteği bilhassa göreve başladıktan sonra karşılaştıkları sorunlar, olaylar, problemler ve bunların çözümünde karşılaştıkları güçlükleri yenmede yardımcı olacağına olan inançlarından kaynaklanmaktadır. Bu durum araştırmamıza katılan görevlilerin bu derslerle ilgili niçin eksiklik hissettikleri hususuna açıklık getirirken yaptıkları izahattan anlaşılmaktadır.

DİB’in farklı birimlerinde görev yapmakta olan personel, DİB hizmet alanlarında kaliteli bir hizmet sunumunda istenen hedefe ulaşabilmek için özellikle bazı hususlar üzerinde hassasiyetle durmaktadırlar. Bunlar da öncelikle DİB ve ilahiyat fakültelerinin işbirliği içerisinde gerek programın çeşitlenmesi ve müfredat içeriğinin güncellenmesi gerekse alanda ortaya çıkan sorunlara çözüm üretme adına önemli görülmektedir. Yine lisans eğitimleri esnasında hizmet alanlarına yönelik uygulamaya ağırlık verilmesi gerektiği personel tarafından talep edilen bir diğer husustur. Ayrıca dikkat çekilen bir diğer konu ise, ilahiyat fakültesinde öğrenim görmek isteyen öğrencilere ilgi ve yeteneklerine göre program çeşitliliği ve bu çeşitlilikte tercih imkânı sunularak mesleklerini seçmelerinin sağlanmasıdır.

Öneriler

DİB görevlilerinden elde edilen veriler, yapılan bilimsel araştırmalar ve edindiğimiz tecrübeler doğrultusunda şu önerilerde bulunabiliriz:

- İlahiyat fakültelerinde, DİB hizmet alanları dikkate alınarak sahadan gelen istekler, bilimsel araştırmalar ve program geliştirme ölçütleri çerçevesinde bir program çeşitliliğine gidilmelidir.
- Programın ve ders müfredatının oluşturulması interdisipliner bir anlayışla yapılmalıdır.

İlahiyat fakültelerinin DİB hizmet alanları da dikkate alınarak yapılacak bir program çeşitliliği için önerimiz şu şekildedir (Özdemir, 2013)

DİB Hizmet Alanları	İmam-Hatiplik
	Vaizlik
	Kur'an Kursu Öğreticiliği
	Hastane Manevi Destek Hizmetleri
	Cezaevi Vaizliği
	Aile İrşat Rehberlik ve Okul Öncesi
	Özel Eğitimde Din Hizmetleri
	Manevi Rehberlik ve Destek Hizmetleri (KYK'lar, Sevgi Evleri, Huzurevleri)
MEB Hizmet Alanları	İlk ve Ortaokul DKAB Dersleri
	Lise DKAB Dersleri
	İmam Hatip Meslek Dersleri

KAYNAKÇA

- Aksoy, Mehmet. *Şeyhülislamlıktan Bugüne: Şeyhülislamlıktan Diyanet İşleri Başkanlığına Geçiş*. Köln: Önel yayınevi, 1998.
- Alkan, Neşe. "Üniversite Adaylarının Bölüm Tercihleri: Bir Kariyer Araştırma Yöntemi Olarak Bölüm Tanıtımları". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 41 (5) (2014): 61-74.
- Altıntaş, Muhammed Esad. "Ceza İnfaz Kurumlarında Gerçekleştirilen Manevî Rehberlik ve Din Hizmetleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Kayseri Örneği)". *Diyanet İlmî Dergi* 55 (1) (2019): 81-119.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar. "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Öğretime Katkıları ve Kaliteye Yolculuk". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1) (2005): 1-10.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar. "Değişen Dünyada Değişmeyen Kurumlar: İlahiyat Fakülteleri". *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereler II* (12-16 Ekim 2009). 887-898 Ankara: DİB Yayınları, 2009.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar. "İlahiyat Fakültelerinin Programları ve Akademik Yapıları Üzerine Düşünceler". *Din Eğitiminde Kalite*, Ed. Fahri Kayadibi. 43-57 İstanbul: DEM yayınları, 2014.
- Aydın, Muhammet Şevki. "İlahiyat Lisans Programının Amaç Sorunu". *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu* (16-17 Ekim 2003), 19-25 Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi yayınları, 2004.
- Aydın, M. Zeki. "Verimli ve Kaliteli Din Hizmeti Nasıl Olmalıdır?". *I. Din Hizmetleri Sempozyumu* (3-4 Kasım 2007), Ed. Mehmet Bulut. 25-33 Ankara: DİB yayınları, 2008.

- Baltacı, Ali. "Din Görevlilerinin İş Doyumu, İş Stresi, Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkiler: Çok Örneklemli Bir Çalışma". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22 (3) (2018): 1509-1536.
- Başar, Serpil. "Hastanelerde Din Hizmet Modeli". *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereler II* (12-16 Ekim 2009), 373-389 Ankara: DİB yayınları, 2009.
- Bulut, Mehmet. "Din Görevlisi Yetiştirme Sorunu Ve Diyanet İşleri Başkanlığına Eleman Yetiştiren Kurum Olarak İmam-Hatip Okulları (Tarihi Süreç İçinde Gelişmeler)". *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, 542-565 Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Bulut, Mehmet. "Kuruluşunun 74. Yıldönümü Münasebetiyle Diyanet İşleri Başkanlığı Kronolojisi". *Diyanet İlmî Dergi* 34 (1) (1998): 99-114.
- Cengil, Muammer. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İstihdam ve Bu Bağlamda Ders Programları Üzerine Bazı Öneriler", *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu* (16-17 Ekim 2003), 243-275 Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2004.
- Çakır, Mehmet Ali. "Mesleki Karar Envanterinin Geliştirilmesi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 3 (2) (2004): 1-14.
- Çapcıoğlu, Fatma-Açıkgöz, Öznur Kalkan. "Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri", *Bilimsel Araştırma Süreçleri*. Ed. Özcan Güngör. 203-220 Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Demirel, Özcan. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi yayınları, 2015.
- DİB, *Kur'an Kursları Öğretim Programı Okul Öncesi Dönemi*, Ankara 2013.
- Emirgil, Burak Faik. "Yeni Meslekçi Eğitim Yaklaşımı ve Yeni Meslekçi Paradigmaların Türkiye'deki Yansıması Olarak "Megep"". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 56 (2009): 575-600.
- Ertürk, Selahattin. *Eğitimde "Program" Geliştirme*. Ankara: Meteksan matbaacılık, 1994.
- Furat, Ayşe Zişan. "Nitelikli Din Görevlisi Yetiştirmede İlahiyat Fakültelerinde Sürdürülen Eğitim-Öğretim Faaliyetlerinin Yeterliliği". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 12 (1) (2012): 83-110.
- Gözütok, Şakir. "İlahiyat Fakülteleri İçin Alternatif Program". *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları. Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, 559-565 Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi yayınları, 2004.
- Gürtaş, Ahmet. "Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Merkezleri ve Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri". *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, 566-571 Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Han, Abdurrahman. "Diyanet İşleri Başkanlığının Hastanelerde Yürüttüğü Manevi Destek Hizmetleri". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik II*. Ed. Ali Ayten-Mustafa Koç-Nuri Tınaz. 91-107 İstanbul: DEM Yayınları, 2016.
- Karaman, Fikret. "Diyanet İşleri Başkanlığına Eleman Hazırlama Politikası", *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*. 433-439 Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Kaya Mevlüt & Turan, İbrahim. "İlahiyat Fakültesi ve İmam Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Din Görevliliğine İlişkin Mesleki Yeterlilik Algıları (Samsun İli Örneği)". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (2013): 5-36.

- Kayadibi, Fahri. "İlahiyat Fakültelerinde Kalite ve Verimlilik". *Din Eğitiminde Kalite*. Ed. Fahri Kayadibi. 23-32 İstanbul: DEM yayınları, 2014.
- Kayapınar Hüseyin. "Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Hizmetleri". *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*. 808-832 Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Kiriş, Hacı Mustafa. "Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri Bağlamında İlahiyat Fakültesi Lisans Programının İşlevselliği". *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 42 (2) (2018): 47-76.
- Koç, Ahmet. "İlahiyat Fakültesi (İlahiyat Lisans Programı) Öğrencilerin Sorunları ve Beklentileri". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2) (2003): 25-64.
- Koç, Ahmet. "İlahiyat Lisans" Programı ve Mezunlarının İstihdam Sorunları Üzerine Bazı Mülahazalar". *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*. (16-17 Ekim 2003), 277-283 Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi yayınları, 2004.
- Korkmaz, Mehmet. "İlahiyat Fakültelerinin Yaygın Din Eğitimi Yeterlikleri: Eğitim-Öğretim Alanı". *Değerler Eğitim Dergisi* 10 (24) (2012): 127-146.
- Küçük, Raşit. "İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitimi Üzerine Bazı Düşünce ve Teklifler". *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereler II* (12-16 Ekim 2009). 899-904 Ankara: DİB Yayınları, 2009.
- Matthew B. Miles- A. Michael Huberman. *Nitel Veri Analizi*. Çev. Sadegül Akbaba Altun-Ali Ersoy, Ankara: Pegem Akademi, 2016.
- Mertkan, Şefika. *Karma Araştırma Tasarımı*. Ankara: Pegem Akademi yayınları, 2015.
- Öcal, Mustafa. "Arz-Talep Dengesi ve Mezunların İstihdamı Bakımından İlahiyat Fakülteleri". *Din Eğitiminde Kalite*. Ed. Fahri Kayadibi. 83-123 İstanbul: DEM Yayınları, 2014.
- Oral, Hüseyin. "Yükseköğretime Geçiş Sınavına Yeni Bir Sistem Önerisi: İlahiyat Fakültesi Örneği". *Yükseköğretim Dergisi*, 2 (1) (2012): 10-12.
- Özdemir, Saadettin. "İstihdam Alanlarına Göre İlahiyat Fakültelerini Yeniden Yapılandırılması: Din Hizmetleri Bölüm Önerisi". *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu* (16-17 Ekim 2003). 537-558 Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2004.
- Özdemir, Saadettin. "Huzurevlerinde Din Eğitimi Hizmetlerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *IV. Din Şurası II* (12-16 Ekim 2009). 354-365 Ankara: DİB yayınları 2009.
- Özdemir, Saadettin. "Yüksek Din Eğitiminin Geleceği ve İstihdam Alanlarına Yönelik Program Önerileri". *SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (1) (2013): 237-246.
- Özdemir, Saadettin. "Din Hizmetleri Alanında Hizmet Kalitesinin Artmasında İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinin Program Çeşitliliğinin Rolü". *Yüksek Din Öğretimi*, Ed. Z. Şeyma Altın. 399-421 İstanbul: Dem yayınları, 2018.
- Özdemir, Şuayip. "Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Çalışma Alanları ve Bu Alanlara Eleman Yetiştirmek Üzere İlahiyat Lisans Programında Yapılması Gerekli Düzenlemeler", *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu* (16-17 Ekim 2003). 193-210 Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2004.

- Özdemir, Şuayip. "Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Cami Dışı Din Hizmetleri Alanlarında Din Görevliliği". *Diyanet İlmî Dergi* 41 (3). (2005). 7-16
- Öztürk, Veli. "İlahiyat Fakülteleri ile Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı Arasındaki İlişkilerin Tarihi Gelişimi Bağlamında Bazı Çözüm Önerileri". *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu* (16-17 Ekim 2003). 105-142 Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi yayınları, 2004.
- Özyürek, Ragıp-Atıcı-Meral Kılıç. "Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimi Kararlarında Kendilerine Yardım Eden Kaynakların Belirlenmesi". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği* 17 (2) (2002): 33-42.
- Sahin, Tuba Kevser, "Dini Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Faaliyetleri", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü FDB, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Konya 2010.
- Sarıkaya, Türkan-Khorshid, Leyla. "Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi: Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimi". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 7 (2) (2009): 393-423.
- Selçuk, Mualla. "Dini Hitabet" Uygulamalarımız". *İslami Araştırmalar* 5 (3) (1991): 165-174.
- Söylev, Ömer Faruk. "Yerleşik İrşat Usullerini Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar ve Dinî Danışma ve Rehberlik Üzerine Bir İnceleme". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (1) (2013): 179-202.
- Taşkıran, Ayşe. "İlahiyat Fakültesi Müfredatında Felsefe Ve Din Bilimleri Bölümü Derslerinin Yeri Ve Fonksiyonlarına Dair Bir Araştırma (İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Örneği)". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2013): 238-266.
- Tunç, Cihat. "Din Hizmetlerinde Görev Alacak İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Yetiştirilmesi ve Sorunları". *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*. 343-352 Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi yayınları, 2004.
- Turan, İbrahim. "Türkiye'de İlahiyat Eğitimi: İstihdam Alanı-Program İlişkisi Üzerine Bir İlişki". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (2017): 59-77.
- Tosun, Cemal. "İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (1) (1997): 179-221.
- Tosun, Cemal-Doğan, Recai. "İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması Problemi". *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu* (16-17 Ekim 2003). 487-507 Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi yayınları, 2004.
- Uçar, Recep. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Profili, Akademik Eğilimleri ve Aldıkları Eğitime İlişkin Memnuniyet Algıları (İnönü Üniversitesi Örneği)". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2) (2017): 97-170.
- Usta, Mustafa. *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Kurumsallaşma ve Ekolleşme Sorunları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2001.
- Yavuzer, Hasan. *Çağdaş Din Hizmeti ve Diyanet İşleri Başkanlığı*, Kayseri: Laçın yayınları, 2006.
- Yeşilkayalı, Emel. "Sosyal Çalışma Uygulamalarında Manevi Değerlendirmenin Yeri ve Önemi: David R. Hodge'in Çalışmaları Çerçevesinde Genel Bir Bakış". *Tarih Okulu Dergisi* 11 (36) (2018): 88-103.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/Cumhurbabaskanligi%20Teskilati%20Hakinda%20> (erişim: 30.03.2019).

[Cumhurbabaskanligi%20Kararnamesi.pdf](https://cumhurbabaskanligi%20Kararnamesi.pdf) (erişim: 30.03.2019).

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Hakkimizda> (erişim: 30.03.2019).

<https://mushaflariinceleme.diyaret.gov.tr/sayfa/53/tanitim> (erişim: 30.03.2019).

<https://hacumre.diyaret.gov.tr/sayfa/51/ilkeler-ve-hedefler> (erişim: 30.03.2019).

<https://disiliskiler.diyaret.gov.tr/sayfa/51/ilkeler-ve-hedefler> (erişim: 30.03.2019).

<https://diniyayinlar.diyaret.gov.tr/sayfa/51/ilkeler-ve-hedefler> (erişim: 30.03.2019).

<https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/sayfa/51/ilkeler-ve-hedefler> (erişim: 30.03.2019).

<https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/sayfa/51/ilkeler-ve-hedefler> (erişim: 30.03.2019).

<https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Adalet%20Bakan%20Protokolü.pdf>; _____ (erişim: 30.03.2019).

<https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Sağlık%20Bakalnlığı%20Protoklü.pdf> _____ (erişim: 30.03.2019).

<https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/PROTOKOL.pdf> (erişim: 30.03.2019).

<https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Gençlik%20ve%20Spor%20Bakanlığı%20Protokolü.pdf> (erişim: 30.03.2019).

<https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Afad%20Protokol%C3%BC.pdf> _____ (erişim: 30.03.2019).

<https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Yeşilay%20Protokol%C3%BC.pdf> _____ (erişim: 30.03.2019).

<https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Detay/466/4-6-yaş-grubu-kur'an-kurslar%C4%B1>